

MS
SINDS 1832

MILITAIRE SPECTATOR

175 jaar

Michiel de Ruyter

Maritieme operaties

**Beëindiging
gewapende conflicten**

BOEKPRESENTATIE

Norbert Elias

The Genesis of the Naval Profession

Maandag 23 april 14.00-16.00 uur
Foyer Evenementencentrum Marinekazerne Kattenburg,
Amsterdam

Tegenwoordig worden marineofficieren aangesproken met de beleefdheidstitel 'mijnheer'. Maar het marineberoep stond niet altijd in hoog aanzien. In een aantal tot nu toe niet gepubliceerde papers beschreef socioloog Norbert Elias (1897-1990) welke ontwikkelingen er toe leidden dat edelen zich verwaardigden het handwerk van de zeiler uit te voeren en hoe het zee-officierschap een hoge status verwierf.

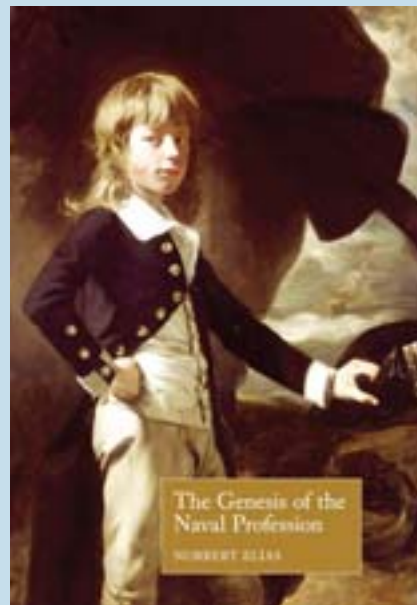
Onder redactie en met een voorwoord van René Moelker en Stephen Mennell zijn deze publicaties gebundeld in de uitgave *The Genesis of the Naval Profession*. René Moelker is universitair hoofddocent militair-sociale wetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie. Stephen Mennell is professor in de sociologie/ sociale wetenschappen aan het University College in Dublin.

Dr. Gijs Rommelse van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en prof. dr. Bram de Swaan van de Universiteit van Amsterdam geven een korte introductie, waarna Commandant Zeestrijdkrachten Vice-Admiraal J.W. Kelder het eerste exemplaar in ontvangst zal nemen.

PROGRAMMA

- 13.30 Ontvangst
- 14.00 Introductie prof. dr. Stephen Mennell
- 14.05 Historisch referaat: dr. Gijs Rommelse (Nederlands Instituut voor Militaire Historie)
- 14.20 Sociologisch referaat: prof. dr. Abram de Swaan (Universiteit van Amsterdam)
- 14.35 Uitreiking eerste exemplaar aan Commandant Zeestrijdkrachten Vice-Admiraal J.W. Kelder
- 14.40 Borrel
- 16.00 Einde

Nadere informatie of aanmelden via mevrouw Maaïke Jordens-Meijnen,
tel. 0223-657112 of m.jordens.meijnen@mindef.nl.

MEDEDELING

Ervaringen rond Task Force Uruzgan

Op 16 april 2007 organiseren de Atlantische Commissie en de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap een bijeenkomst met het thema 'Ervaringen rond de Task Force Uruzgan'.

De bijeenkomst begint om 20.00 uur in Nieuwspoor in Den Haag.

Brigadegeneraal Th. Vleugels, voormalig commandant van de Task Force Uruzgan, is één van de sprekers.

Nadere details en aanmelding via de website www.kvbk.nl.

DE VOORZITTER KVBK

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie
luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 0164 - 69 51 90

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 071 - 542 18 30
E-mail jmjbosch@xs4all.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
luitenant-kolonel MJD mr. drs.
P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs.
J.A.J. Leijters
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee
N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
MPC 58A / Gebouw 203 / Kamer 026
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
Telefoon 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
Fax 070 - 316 51 99
E-mail redactiemilitairespectator@
mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869
NADRUK VERBODEN

Coverfoto:
Zandsculptuur van Michiel de Ruyter
(© Photographics, www.photographics.nl)

MILITAIRE SPECTATOR

142 Editoriaal:
Het nieuwe evenwicht?

144 W.H.C. van Straten:
Maritieme operaties
Markante ontwikkelingen op de middellange termijn

155 G.A. Rommelse:
Michiel de Ruyter in de Tweede Nederlands-Engelse
Oorlog (1665-1667)
Opperbevel en triomf

167 E.H. Kramer, T. op den Buijs, R. Richardson
Het belang van 'Human factors' & veiligheid voor
de defensieorganisatie (II)

176 J.C.E. van den Brandhof
Overeenkomsten ter beëindiging van gewapende conflicten
Ontwikkelingen sinds 1870

187 Meningingen van anderen

188 Boeken

192 L. Polman:
Bericht uit Afrika – Toegangspreizen

194 M.F.J. Houben:
Tegenwicht – Goed volgerschap

196 Samenvattingen / Summaries

HET NIEUWE EVENWICHT?

Op 22 februari nam minister Kamp afscheid van het ministerie van Defensie. Met het ondertekenen van het overdrachtsdocument kwam op die dag een officieel einde aan wat het 'tijdperk Kamp' zou kunnen worden genoemd. Hoewel elke minister en staatssecretaris van Defensie zijn bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van de krijgsmacht, heeft de wijze waarop Henk Kamp zijn ambt de afgelopen periode heeft vervuld binnen en buiten de defensieorganisatie veel lof ge oogst. Wat is precies de bijdrage van Kamp geweest? Hoewel het wellicht te vroeg is om de definitieve balans op te maken van de effecten van zijn sturende hand, kan op dit moment al wel een aantal observaties worden gedaan.

De afgelopen jaren zijn Defensie als departement en de krijgsmacht als instrument weer op de kaart gezet. Niet alleen op de politieke postzegel – de vierkante kilometer rond het Binnenhof – maar tot in de verre uithoeken van het land. De deelname aan *high-profile* operaties heeft de krijgsmacht meer gezicht gegeven en tegelijk bijgedragen aan een toegenomen draagvlak voor de krijgsmacht als organisatie én de militairen en burgermedewerkers die de klus klaren. Hoewel dit draagvlak zich wellicht nog niet uitbetaalt in rijen sollicitanten aan de poorten van de kazernes en bases, is de goodwill die Defensie ten deel valt opmerkelijk.

Niet alleen is er sprake van draagvlak en goodwill – iets wat met een doordachte public relations-strategie ook bereikt zou kunnen worden – maar Defensie levert sinds het voorjaar van 2006 in Zuid-Afghanistan ook een daadwerkelijke en significante bijdrage aan een grote, internationale operatie. Een operatie die tot de meest risicovolle operaties uit de recente geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht behoort. Het is om meerdere rede-

nen te vroeg om nu al het succes van de missie te vieren. Op dit moment past slechts de waarneming dat de Nederlandse krijgsmacht door haar inzet in Uruzgan een belangrijke en in brede kring gewaardeerde bijdrage levert aan de internationale veiligheid. Deze bijdrage is gebaseerd op een nieuwe professionaliteit die de afgelopen jaren binnen de krijgsmacht verder vorm heeft gekregen.

Om dit mogelijk te maken is de afgelopen jaren een groot aantal veranderingen in gang gezet. Veranderingen die zonder uitzondering diep ingrepen in de structuur en de werkwijze van de defensieorganisatie. Daarbij werd deels voortgeborduurd op de lijn die al voor het aantreden van Kamp was ingezet, maar er werden ook veel nieuwe maatregelen getroffen, op weg naar wat de minister aanduidde als 'het nieuwe evenwicht'.

Een aantal van deze maatregelen zal zonder twijfel de (militaire) geschiedenisboeken halen. De opheffing van de krijgsmachtdelen in 2005, de gelijktijdige instelling van de Commandant der Strijdkrachten, maar bijvoorbeeld ook de sluiting van marinevliegkamp Valkenburg, de kazerne in Seedorf en de vliegbasis Twente waren historische momenten. Verreweg de meeste maatregelen zullen deze status nooit bereiken, maar hadden en hebben nog steeds grote impact op de defensieorganisatie en haar medewerkers.

Henk Kamp is niet de man die deze ontwikkelingen claimt als zijn persoonlijke prestatie. Noch ontkent of ontloopt hij zijn verantwoordelijkheid voor de soms pijnlijke maatregelen. Hij benadrukte in zijn afscheidsspeech de belangrijke rol die zowel de Chef Defensiestaf als de Commandant der Strijdkrachten in persoon

heeft gespeeld bij de voorbereiding en de uitvoering van elk van deze ontwikkelingen. Ook memoreerde hij in die speech de talloze – vaak anonieme – medewerkers en adviseurs van de Bestuursstaf die hem voedden met de ingrediënten die hij nodig had om zijn werk te doen en roemde hij de mannen en vrouwen in het veld. Andersom was hij als minister geliefd bij diezelfde medewerkers van de Bestuursstaf én de mannen en vrouwen in het veld.

Als baas van de defensieorganisatie, maar ook als boegbeeld van die organisatie, sprak hij duidelijke taal en stond hij voor wat hij zei. Hij stond voor zijn mensen, was consciëntieus en integer, maar schuwde harde beslissingen niet. Dit droeg bij aan het beeld van een minister van en voor Defensie. Het is dan ook de verdienste van Kamp dat het vertrouwen van de militair in zijn of haar politieke leider(s) sterk is verbeterd.

Hoewel, zoals gezegd, het nu te vroeg is om definitief de balans op te maken past wellicht al wel een tussenbalans. Waar staat de krijgsmacht nu echt? De intenties van minister Kamp – die zouden kunnen worden samengevat als ‘kleiner maar beter’ – waren oprecht en hebben er toe geleid dat de afgelopen jaren onder zijn leiding een aantal belangrijke keuzes is gemaakt.

Keuzes die vaak niet alleen de organisatie als zodanig, maar vooral ook de mensen in die organisatie raakten. Keuzes die de expeditionaire inzetbaarheid sterk hebben verbeterd, maar die ook tot gevolg hebben dat de druk óp en ín de organisatie enorm is toegenomen. Keuzes die in een aantal gevallen snel rendement hebben opgeleverd, maar soms op papier veel meer beloofden dan in de praktijk is gebleken. Keuzes die op korte termijn

vruchten afwerpen, maar die op de lange termijn ongewisse effecten kennen. Kortom: grote en kleine maatregelen die een groot beroep hebben gedaan op de spankracht van de organisatie en de individuele medewerker.

Zo onverstandig als het is om alle successen op het conto van een minister te schrijven, zo onverstandig is het om diezelfde minister eventuele negatieve effecten van de getroffen maatregelen toe te schrijven. Natuurlijk heeft minister Kamp in persoon een belangrijke invloed gehad op de krijgsmacht zoals die er nu voorstaat, inclusief de scherpe randen die de gemaakte keuzes hebben gehad. Hij was niet alleen de man die vóór de schermen de belangen van de krijgsmacht verdedigde, maar ook de man die regelmatig achter de schermen voor het beslissende duwtje zorgde bij belangrijke veranderprocessen. De ingezette verandering is het resultaat van een gezamenlijke inspanning van de politieke, ambtelijke en militaire leiding.

Het is echter wel de vraag of er tot in de volle diepte van de organisatie al echt sprake is van een nieuw evenwicht. De krijgsmacht piept en kraakt aan alle kanten. Nu de afgelopen jaren de maximale rek is gevraagd van de krijgsmacht in al haar verschijningsvormen, dient het evenwicht binnen de eenheden zich te herstellen. Dat vraagt van de politieke en ambtelijke top opnieuw keuzes. Want het echte nieuwe evenwicht is pas bereikt als er een kleine, maar betere krijgsmacht staat die nu, morgen én overmorgen berekend is op haar taak.

Het bereiken van dát evenwicht vormt de volgende uitdaging voor de politieke, ambtelijke én militaire leiding.

Maritieme operaties

Markante ontwikkelingen op de middellange termijn

W.H.C. van Straten – kapitein-ter-zee bd*

Inleiding

De verzuiming dat voorspellen moeilijk is waar het de toekomst betreft kent iedereen. Maar het maken van een op waarnemingen gefundeerde prognose is daarentegen gewoon spannend. Is het nodig om nu al in een Nederlandse publicatie aandacht te schenken aan het toekomstig maritiem optreden? Je zou zeggen van niet. Immers: de *Leidraad Maritiem Optreden* (LMO) is als bijdrage aan de Nederlandse *joint* doctrines nog maar amper een jaar oud en onze zeestrijdkrachten hebben ook net een nieuwe structuur gekregen, die al inspeelt op gedachten over de toekomst.

De korte termijn is trouwens ook wel enigszins duidelijk: doorgaan met vredesoperaties zoals in 2005 en 2006, bijvoorbeeld met de participatie aan het maritieme deel van *Operation Enduring Freedom*.

De recente Nederlandse ervaringen in deze *Task Force 150* geven een heel goede indicatie van wat de Koninklijke Marine de komende jaren gaat doen.

* De auteur is docent maritieme operaties aan de Faculteit der Militaire Wetenschappen/NLDA in Breda. Dit artikel is geactualiseerd tot 15 februari 2007.

¹ Het laatste Amerikaanse *Quadrennial Defense Review* dateert van 6 februari 2006.

Toch is verder vooruitkijken wel belangrijk. Om op het maritieme topniveau mee te blijven doen is het absoluut nodig de juiste keuzes te maken: in vlootopbouw, in strategie en in operationele zin. Bovenal, de krijgsmachtdelen opereren niet meer los van elkaar, maar *joint*. Het vanaf zee ondersteunen van optreden op land is één van de belangrijkste zaken geworden voor de marine. Het is daarmee in het belang van alle krijgsmachtdelen om de toekomst van maritieme operaties te onderzoeken.

Het signaleren van ontwikkelingen in maritieme operaties vereist duidelijkheid over het gebruik van de zee in de strategie van de verschillende landen. Daarbij is uiteraard ook van belang wat regeringen of verantwoordelijke leiders in het openbaar zeggen. Dat geldt vooral voor democratieën: in deze landen is er doorgaans niet al te veel verschil in de bedoelingen van de regering en wat vervolgens parlementair besloten wordt. Maar het is wel relevant vervolgens te kijken waaraan landen het budget feitelijk besteden, want bedoelingen en bestedingen zijn niet per definitie gelijk. Anders gezegd: eerst luisteren en lezen, dan kijken naar de scheepsbouw. Het publieke debat bij de niet-democratische landen is doorgaans niet altijd zo expliciet aanwezig; dat maakt het beschou-

wen van de zaken waaraan zij hun budget besteden des te interessanter.

Dit artikel betoogt dat het kijken naar de bouw van marineschepen kan leiden tot conclusies aangaande het toekomstig maritiem optreden, zij het bescheiden en voorzichtig. In het eerste deel van dit artikel geef ik aan wat de trend is, gebaseerd op het openbaar debat, publieke documenten en de media. Daarna volgt een beschouwing van de marinebouw in de Verenigde Staten, in westerse landen en in enkele niet-westerse landen, gebaseerd op periodieken en internet.

Mijn eerste afsluitende opmerking betreft het operationele concept waar de Amerikaanse marine aan werkt en waaraan veel westerse landen zich aanpassen. Mijn tweede opmerking gaat over de reactie van niet-westerse landen, die heel goed begrijpen wat er op hen af komt en zich nu al beraden op hun reactie. Een derde opmerking geldt de vraag of de Nederlandse Defensie zich deze ontwikkelingen realiseert.

Wat zeggen de leiders?

Het publieke debat maakt het best duidelijk wat de politieke en militaire leiders zeggen. Er bestaat een overvloed aan memo's, *quadrennials*,¹

uss Sea Shadow. Experimenteel ontwerp ter reducering van radarreflectie
 (Bron: <http://www.nawcwpns.navy.mil>)

verkiezingsbeloften en regeringsverklaringen, begrotingen, toelichtingen, interviews, columns en geschreven doctrines. Moderne media en internet bieden politici ruimschoots gelegenheid zich te profileren met hun opinies, hun keuzes, beslissingen en beleid. Hieronder volgen in het kort de posities die de Amerikaanse en westerse marines innemen.

De Amerikaanse marine

De vs neemt een bijzondere positie in als het gaat om ontwikkelingen in maritieme operaties. Dat is logisch, omdat de Amerikanen de enige supermogendheid zijn en de grootste marine ter wereld hebben. Daarom is het belangrijk aandacht aan de Ameri-

kaanse marine te besteden. Sinds de val van de Berlijnse Muur in 1989 kwam met de regelmaat van ongeveer eens per twee jaar een nieuw Amerikaans 'doctrine-achtig' pamflet uit.² Nu, na ongeveer zeventien jaar, lijken de visies zich uit te kristalliseren in de doctrine van 'Sea Power 21' met *sea basing*, *sea staging* en *sea strike*.³

Dit komt kort gezegd op het volgende neer. Sea basing betreft het op zee brengen van een krachtige joint strijdmacht, geheel gereed voor gebruik. De parameters zouden dan moeten zijn: landstrijdkrachten of mariniers ter grootte van een brigade, aangevuld met tanks, gepantserde voertuigen en artillerie, logistiek uitgerust voor een

maand zelfstandig optreden. Sea staging is het voorbereidende werk voor de inzet: gereed maken voor een operationele ontschepping zonder steun van de wal (mogelijk zelfs met tegenwerking vanaf de wal).

De inzet of sea strike van deze brigade volgt op het murw maken van de tegenstander met kruisraketten en vliegtuigen volgens het patroon van *Ship-To-Objective Maneuver* (STOM). STOM is een amfibische operatie naar *landing zones* aan de kust of door middel van luchtmobiel optreden achter de kust. Bij STOM draait het om snelheid en maximaal operationeel effect met een zo laag mogelijke inspanning om het land te betreden. Dus geen bloederige toestanden op het strand, zoals aangrijpend in beeld gebracht in de films *Saving Private Ryan* of *The Longest Day* over Normandië in 1944; er is direct resultaat gewenst.

Een dergelijk operationeel concept is eenvoudig uit te leggen, maar heeft consequenties. Zo mag het materieel niet als bulk gestouwd worden in de ruimen van een paar vrachtschepen, maar moet het gevechtsgereed zijn om direct in een amfibisch scenario operationeel te debarkeren. Ook moet het materieel steeds bereikbaar blijven voor onderhoud. Daarnaast dienen de soldaten langdurig gemotiveerd, fit en inzetgereed te blijven. Het gaat voor de soldaten om sport, krachttraining en uithoudingsvermogen. Het is per definitie geen vakantiereisje met een koopvaardijchip, dus het *shuffleboard on the Lido deck* zoals op een cruiseschip is ongeschikt.⁴ Dit betekent dat voor sea basing van zo'n brigade vijftien tot

² Zie bijvoorbeeld: <http://www.navy.mil/navydata/infoIndex.asp>. De recente Amerikaanse ontwikkeling van het denken over maritieme strategie en doctrine start met het document *From the Sea* in 1992.

³ *Sea Power 21* dateert van juli 2002 en is een uitgave van de *Chief of Naval Operations*. Zie ook <http://www.usni.org/Proceedings/Articles02/PROcno10.htm>.

⁴ http://www.bravaquartet.com/gallery/albums/userpics/10004/normal_shannon_the_shuffleboard_queen.JPG.

twintig grotere schepen nodig zijn als de Hr.Ms. Rotterdam of Johan de Witt. Daarbij komen ook helikopter-carriers en schepen voor aanvullend helikopter- en amfibisch transport.

Zo'n grote vloot is kwetsbaar: het is prijsschieten voor een onderzeeboot die ongezien naderbij is gekomen. Bovendien kan de vloot, als de schepen dicht genoeg bij elkaar varen, een doel zijn voor een ballistische raket (eventueel met nucleaire lading). Dus is het nodig er omheen een scherm van oorlogschepen te formeren, uiteraard gereed voor actie en voorzien van de nodige faciliteiten voor commandovoering. Voor dit scherm is weer aanvullende logistiek nodig: er bestaat dus enig sneeuwbaaleffect.

Voor de maritieme fijnproevers: sea basing verenigt een aantal elementen voor het genereren van militair vermogen in zich, te weten slagkracht, mobiliteit, flexibiliteit, mensen en middelen voor het uitoefenen van *command and control*, transport, opslag, het verzamelen van inlichtingen, logistiek, en *force protection*. Maar het is een simplificatie om de combinatie van deze elementen te beschouwen als een eenvoudige optelling. Het gaat om de meerwaarde door synergie. Het is vanuit het gezichtspunt van strategie en professioneel maritiem expeditionair optreden absoluut fantastisch: een combinatie van hoge gereedheid, vergevorderde voorbereidingen, korte fysieke aanvoerlijnen en effectieve inzet. Hoewel deze grote taakgroep opvallend aanwezig zal zijn, zou de uiteindelijke inzet door goede timing en keuze van doelen wel degelijk een verrassingseffect kunnen oogsten.

Westerse marines

NAVO-landen en een aantal andere westerse landen,⁵ zoals bijvoorbeeld

⁵ De term 'westers' geldt hier als containerbegrip om de verzameling landen aan te geven die een openbaar bestuur, parlementaire democratie en vrije media hebben. Men sprak vroeger ook wel van 'eerste wereld' of van landen met een christelijke cultuur.

Australië, hebben expliciet de politiek-strategische keuze gemaakt deel uit te maken van de groep van landen die traditioneel met 'het Westen' wordt aangeduid. Landen zijn immers niet toevallig lid van NAVO of EU, daar hebben ze voor gekozen. Teksten die dat aantonen zijn te vinden in regeringsverklaringen, begrotingen en regeringsmemoranda. De grondvesten van die politieke keuze zijn nog steeds geldig en solide: collectieve verdediging, het bewaren van de vrede en het vreedzaam beslechten van geschillen, het handhaven en herstellen van de internationale rechtsorde. Daar hoort ook het openhouden van zeeverbindingen voor de economie bij. Deze zaken staan niet of nauwelijks ter discussie.

Ook voor Nederland is dat zo. Steeds weer wordt het belang van de transatlantische band benadrukt. Het doet

er overigens niet toe dat de relaties met de regering-Bush momenteel een stuk minder vriendschappelijk zijn geworden; het klimaat verandert immers niet met een regenbui. De politiek-strategische verbondenheid betekent anderzijds niet dat landen zo maar automatisch deelnemen aan elk militair optreden; elk land heeft zo zijn toetsingskader.

De politiek-strategische keuze voor een band met de VS, NAVO of EU heeft uiteraard effect op de opbouw van de krijgsmacht. In allianties is immers de kern van het genereren van militair vermogen het zoeken naar aansluiting op elkaar en aanvullen van het ontbrekende, uiteraard binnen het kader van nationale vereisten. Het is voor de westerse marines trouwens een hele toer om met hun relatief kleine budget mee te surfen op de voorkant van de golf van innovatie en vernieuwing. De

Amerikaanse marine bouwt al decenia verschillende typen experimentele schepen; vernieuwing en innovatie zijn daar constanten. Maar voor veel officieren is het duidelijk waar het bij materieelkeuze toch op neerkomt: participatie in het (NAVO-)bondgenootschap betekent dat aansluiting bij de *coalition of the willing* altijd zal gebeuren aan de zijde van de Amerikaanse marine en/of de Britse *Royal Navy*. Dit houdt in dat de westerse marines ook meegaan met materieel-modificaties en operationele concepten. Dat kan niet anders, want landen die niet 'ingeplogd' zitten in het netwerk van de operatie, varen mee voor spek en bonen, doof en blind. Deze redenering over compatibiliteit en aansluitingsvermogen is steeds weer zichtbaar in materieel en operatie. Reeds ten tijde van de Koude Oorlog gold dat een oorlogsschip dat niet op de datalink zat, als een te beschermen

koopvaarder meevoer; het vlootverband had er dan alleen maar last van.

De subconclusie is dat de Amerikaanse marine het professionele voorbeeld voor de marines van de westerse landen blijft, een rolmodel.

Marinebouw geeft inzicht in strategie

Put your money where your mouth is. Dit bekende Amerikaans gezegde, dat oproept woorden in daden om te zetten, zal ons motiveren te kijken naar het feitelijk handelen van de relevante naties. In de volgende paragrafen wordt eerst betoogd dat het kijken naar de marinebouw bruikbaar is bij het bepalen van maritieme aspiraties van een land. Daarna volgt een paragraaf om de bronnen te beschrijven.

Marineschepen zijn te duur om achteloos te bestellen. Oorlogschepen gaan als platform 25 tot 30 jaar mee. Dit maakt de invloed van het bouwprogramma des te belangrijker voor de richting op de toekomst. Daarbij is ook voorzien dat de geleide wapens ongeveer tien jaar meegaan; apparatuur in de frontlinie van sensor-wapen-en-commandosystemen haalt die leeftijd vaak niet eens. De software krijgt minstens elke twee jaar een update. Het totaal van het financieel volume dat hiermee gemoeid is, betekent in elk geval dat het bouwprogramma voor de marine een aanpak is van de regering.

Hiermee is het volgende gezegd: het zichtbare programma voor de marinebouw is een afspiegeling van wat de regering nu van belang acht voor de toekomst van het land. Doordat de regering de hoofdfactor is, gaat het om het domein van de nationale strategie. Admiraals bouwen geen schepen, zij varen er op en vechten er mee. Wat de

Voorbeeld van een carrier battle group: uss Nimitz met carrier strike group 11 in 2005

(Foto: US Navy News)

scheepsbouw betreft zijn het altijd al de *Heeren Zeventien* geweest die de beslissingen namen. Kortom, kijken naar marinebouw op scheepswerven is kijken in een dossier van de minister-raad, zo simpel ligt dat.

Amerikaanse marine blijft rolmodel

Problematisch is wel dat de onderliggende argumentatie niet altijd even duidelijk zichtbaar is. De beslissing om een schip, of een klasse van een paar schepen, aan te besteden is immers niet uitsluitend afhankelijk van de appreciatie van veiligheid, dreiging of de wil expeditionair op te treden. Economische aspecten zoals werkgelegenheid en industriepolitiek spelen zeker ook een rol. Overigens: verwar nieuwbouw voor vervanging van verouderde eenheden niet met een nieuwe of innovatieve trend. Vervangingsinvesteringen zijn immers niet automatisch te kwalificeren als een expliciete uiting van een verandering van een strategische of maritieme koers, maar eerder als een bevestiging van bestaand beleid.

Veelheid, soort en nut van bronnen

Er is veel informatie in het publieke domein.⁶ In de eerste plaats is er de vakliteratuur. De verlangde gegevens zijn te recent voor boeken. Dit noopt tot kijken naar tijdschriften en internet. De dagelijkse nieuwsbrief van *Defense Industry Daily* en de verschillende publicaties van *Jane's* spannen de kroon; ze zijn zeer volledig en up-to-date. In de tweede plaats zijn er de economiepagina's van de kranten, de vakliteratuur in de scheepsbouw, advertenties en publicaties van de werf. Regeringen en

⁶ De bronnen voor dit artikel zijn: de internet nieuwsbrief *Defense Industry Daily*, maandblad *Jane's Navy International*, naslagwerk *Jane's Fighting Ships 2005-2006*, internet, www.globalsecurity.org, de economiepagina van nieuwswebsites en kranten. Er is geen inlichtingenbron of Defensie-materiaal gebruikt.

werven hebben geen enkele behoefte iets geheim te houden: tewaterlatingen en kielleggingen komen met een persbericht trots in de media. Dat is logisch, want het succes voor volk, vaderland, werkgelegenheid en technologie heeft vele vaders die openlijk lof opeisen.

Geheim houden is trouwens onbegonnen werk. Alle scheepshellingen zijn op *Google Earth* te zien; een journalist kan dan toch gewoon vragen wat daar gebouwd wordt? Bovendien zijn er zoveel toeleveranciers en mensen bij betrokken dat alleen in een totalitair regime geheimhouding mogelijk is. Trouwens, geheimhouding is alleen nodig bij parameters die voor het gevecht relevant zijn.

Er is wel een probleem bij de nauwkeurigheid van de informatie. Auteurs schrijven berichten van elkaar over en daarmee ook de fouten. Zo is inderdaad het nieuwe *Joint Support Ship* (JSS) voor Nieuw-Zeeland in Nederland gebouwd. Niet in Vlissingen bij de Koninklijke Schelde Groep (onderdeel van Damen Shipyards Group), maar op de werf de Merwede. Maar hoe dan ook, hoofdzaak is dat Nieuw-Zeeland zo'n schip heeft laten bouwen. Een ander nadeel van de veelheid aan bronnen en napraterij is dat je voor de feitelijke gegevens, dus 'land X bouwt nu Y fregatten of Z onderzeeboten', zelden nog een eerste officiële zegsman herkent.

Op zoek naar trends moet je de ontwikkelingen goed bijhouden, want programma's van beoogde seriebouw willen nog wel eens wijzigen. Zo is de Amerikaanse marine in de jaren negentig de ontwikkeling gestart voor 32 *high-tech destroyers*, bedoeld voor

operaties in ondiep water. Deze klasse van schepen werd toen het DD-21 programma genoemd, later het DDX-programma en is eind 2006 hernoemd tot DDG-1000 of Zumwalt-klasse.

Door de hoge kosten gaat het in de begroting voor 2007 nog maar over twee eenheden, met op termijn een mogelijke uitbreiding naar acht. Het is dan ook een bijzonder programma van uiterst dure schepen van zeer hoge kwaliteit. In de Amerikaanse marine gaat nu ook de vraag van kwaliteit versus kwantiteit op: *'It's the ship that's threatening to shrink the fleet'*.⁷

Alle scheepshellingen
zijn op Google Earth te zien

Is het zoeken naar deze informatie en data uniek? Allerm minst; men kan aannemen dat inlichtingendiensten de feitelijke informatie ook verzamelen. Het is algemeen bekend dat tijdens de Koude Oorlog meer dan driekwart van de *intelligence* uit open bronnen afkomstig was; dat zal nu niet veel anders zijn. Echter, die analyses zijn niet beschikbaar.

Scheepsbouw vs en westerse marines

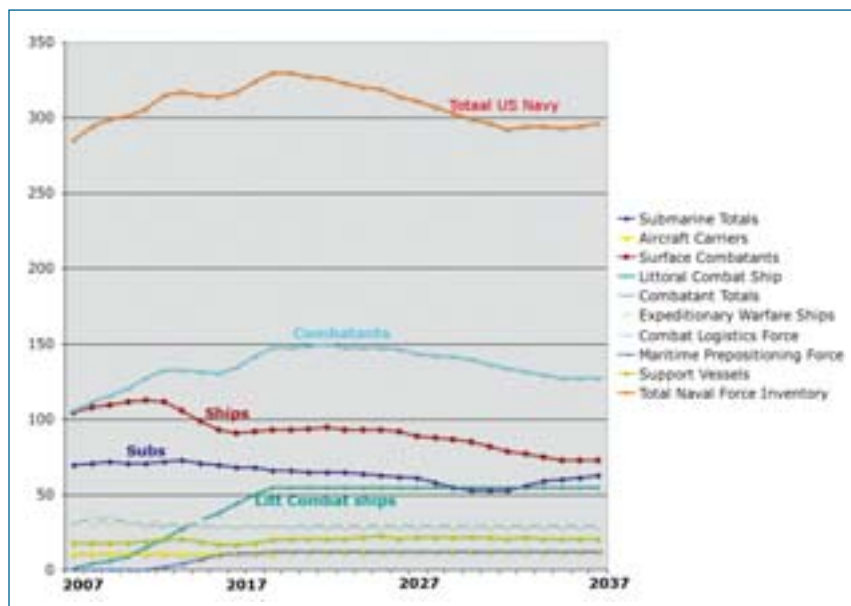
Voordat militairen een maritieme operatie uit zullen voeren, beschouwen zij uitvoerig de sterkte en de grootte van de vlootcompositie van de tegenstander. Maar in bovenstaande is betoogd dat voor een prognose van de toekomst het kijken naar scheepsbouw belangrijker is. Deze paragraaf is bedoeld om relevante gegevens te presenteren. Dat is immers nodig om conclusies te kunnen trekken. Eerst volgen de activiteiten van de Amerikaanse marine, dan die van de westerse marines.

De Amerikaanse marine

De Amerikaanse marine publiceerde in februari 2006 een *Quadrennial Defense Review*. Gebaseerd hierop volgde vanuit het Pentagon een prognose voor de scheepsbouw voor de komende dertig jaar (zie grafiek).⁸

In de eerste plaats blijft het aantal carriers stabiel, waarmee het concept van de *carrier battle group* dus voorlopig wel blijft bestaan.

In de tweede plaats zijn er duidelijke stijgende lijnen in *littoral combat*

Grafiek verwachte vlootsterkte van de Amerikaanse marine

(Bron: gegevens Amerikaanse ministerie van Defensie, februari 2006)

⁷ *US Naval Institute Proceedings*, september 2006, p. 25. De DDX wordt een schip ter grootte van 14.500 ton. Dat is het formaat van een flinke kruiser.

⁸ Op 8 februari 2006 is het plan voor een *313-ship US Navy Fleet Plan* naar het Congres gezonden. Het document *Resource Implications of the Navy's 313-Ship Plan* van het *Congressional Budget Office* dateert van 16 december 2005.

ships (LCS) en *prepositioning ships*. Dit betekent dat het de Amerikaanse marine ernst is met het concept van sea basing, sea staging en sea strike. Het eerste LCS, de USS Freedom, is op 23 september 2006 te water gelaten. In augustus 2006 is het eerste *dry cargo ship* als prepositioning ship van de nieuwe generatie aanbesteed.

In de derde plaats neemt het aantal onderzeeboten iets af, zij het niet dramatisch. Het is opvallend dat vier nucleair voortgestuwde onderzeeboten met ballistische raketten, (de USS Ohio, Michigan, Florida en Georgia) worden omgebouwd tot wapendrager van *guided missiles*, in dit geval kruisraketten. De 24 intercontinentale ballistische raketten van deze vier boten worden ingeruild tegen 154 kruisraketten per onderzeeboot. De eerste drie zijn al operationeel in hun nieuwe rol, de USS Georgia volgt in april 2007. De Amerikaanse marine bereikt hiermee dat de slagkracht op land vanuit zee veel groter wordt. De marine houdt overigens wel de nucleaire *second strike capability*⁹ op peil, want vijf andere nucleaire onderzeeboten krijgen de modernere Trident-II ballistische raketten.

In de vierde plaats is er een rimpel te zien in het aantal *surface combatants*. Hoewel het aantal zich stabiliseert, zullen kwaliteit, innovatieve techno-

logie en gevechtskracht toenemen. Naast het DXX-programma zijn er vernieuwingen en experimenten te over. Het gaat om experimenten met *stealth* zoals de Sea Shadow, verschillende scheepstypes voor gebruik in kustwateren, concepten van arsenaalschepen, een experimentele onbemande mijnenveger en een experimentele kruiser. Daarnaast wordt er gedacht over specifieke systemen zoals een *Advanced SEAL-delivery System*. De grafiek met het Amerikaanse bouwprogramma laat alleen cijfers zien. Maar graag vestigt de Amerikaanse marine de aandacht op de USS San Antonio, LPD-17: de voorloper van een nieuwe klasse van negen grote schepen voor amfibische oorlogvoering.¹⁰

Onderzeebootbestrijding krijgt bij de Amerikaanse marine grote aandacht. Na tientallen jaren succesvolle operaties met steeds weer verbeterde versies van de maritieme patrouillevliegtuigen P-3 Orion, is vanaf 2013 de introductie te verwachten van de P-8 Poseidon. Daarnaast is vanaf 2002 tot 2007 aan boord van alle onderzeeboten nieuwe *signal-processing* geïnstalleerd voor sterk verbeterde prestaties in onderzeebootbestrijding en operaties in kustwateren.¹¹

Markant is ook de drijvende radar die gemaakt is om intercontinentale raketten te ontdekken. Deze radar zou bedoeld zijn voor de ABM-radarketen ergens bij Alaska.

Bedenk wel, een groep van schepen, zeker een sea base, is wel degelijk een doelwit dat een ballistische raket met een nucleaire lading

De radar SBX-ABM vaart in open zee op eigen kracht

(Bron: <http://images.google.com>)

waard zou zijn. Als er dan zo'n aanval komt, dan is zo'n in de buurt geplaatste radar een geweldige bijdrage in de verdediging. Hoewel de Amerikaanse marine aangeeft dat deze SBX-ABM naar Alaska zou gaan, is een andere inzet niet uit te sluiten. De marine laat daarmee duidelijk zien dat niet alleen mentaal en in plannen de transitie naar de 21ste eeuw gemaakt is, maar dat ook de vloot wordt aangepast voor de nieuwe inzet: de sea strike, een krachtige expeditionaire operatie van grote omvang, ver van huis.

Nederland doet trouwens goed mee in de operationele verdediging van de

⁹ De *second strike capability* is bedoeld om een aantal intercontinentale ballistische raketten met nucleaire lading, gereed voor gebruik, ergens onder water achter de hand te houden voor het geval het vaderland aangevallen wordt met een allesverwoestende nucleaire aanval met een grote hoeveelheid aan raketten en kernkoppen, de *first strike*. Slechts grote kernmachten werden in de Koude Oorlog in staat geacht tot het uitvoeren van een *first strike*. De aanwezigheid van de onvindbare *second strike capability* van de tegenpartij zorgde echter voor een patstelling.

¹⁰ Een *Landing Platform Dock* (LPD) is een amfibisch schip van waaruit kleinere landingsvaartuigen kunnen vertrekken. Nederland heeft twee LPD's, Hr.Ms. Rotterdam en Johan de Witt.

¹¹ <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ship/systems/an-bqq-10.htm>.

Artist's impression van de DDX of Zumwalt-klasse

(Bron: <http://www.raytheon.com>)

sea base in een dergelijk scenario. Op 7 december 2006 voerde Hr.Ms. Tromp, een luchtverdedigings- en commandofregat (LCF) van de Zeven Provinciën-klasse, bij Hawaï testen uit met de Amerikaanse marine. Tijdens deze test bleek de radar van de Tromp in staat het signaal op te pikken van een ballistische raket, die de Amerikanen op vierhonderd kilometer afstand afvuurden. De radar kon het projectiel tot buiten de dampkring op 120 kilometer hoogte volgen en zijn baan volledig berekenen. Deze test vond plaats in het kader van *theater ballistic missile defense*.¹²

Westerse marines

Het valt op dat overeenkomstige klassen van schepen in westerse landen qua uiterlijk nogal op elkaar lijken. Dat is ook niet zo verwonderlijk, omdat zij alle ontworpen zijn op grond van samenwerkingsprogramma's tussen de NAVO-landen in de jaren negentig (het NFR-90 programma, *NATO Frigate of the Nineties*). Het Nederlandse luchtverdedigings- en commandofregat was een van de eerste types van de nieuwe generatie oppervlakteschepen van die omvang. De Franse FREMM (*Frégate Européenne Multi-mission*, achttien gepland, zes in aanbouw), de Frans-Italiaanse Horizon-klasse, de Duitse F125, de Britse *Type-45* en de Spaanse F100 Bazan-klasse lijken daar varianten van te zijn. Er zijn veel uiterlijke overeenkomsten. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk werkten tot eind 2006 vriendschappelijk samen aan een nieuw vliegkampschip, de *Royal Navy future aircraft carrier* (het Britse CVF-programma) en de *Porte Avions-2* (Frankrijk); dat nu tussen deze twee landen onenigheid groeit over dit project doet aan het streven die carriers te bouwen niets af.

Maar er is meer aan de hand. Dit uiterlijk, de zichtbare bewapening en de vormgeving volgen op de gewenste functionaliteiten van dergelijke scheepstypen. Ook al zijn de capaciteiten van linksystemen en *command and control*-faciliteiten¹³ onzichtbaar van buitenaf, uit de voort-

Drijvende kade voor gebruik bij debarkatie vanuit zee

(Bron: <http://www.msc.navy.mil>)

gang van techniek en de omschrijvingen van de technologie op de websites van de marines en de werven is af te leiden dat de westerse landen er enorm op gebrand zijn hun marines compatibel te houden met die van de andere landen in het bondgenootschap en vooral met de Amerikaanse marine. De westerse marines volgen dus het voorbeeld van de *us Navy*. Dit streven bestaat trouwens al decennia lang; dit is kennelijk een constante factor of een blijvend belang zoals boven omschreven.

Nederland doet goed mee in verdediging sea base

Wat onderzeeboten betreft zijn er ook in Europa interessante ontwikkelingen. De Duitse *Typ-212/214* brak in de zomer van 2006 een duur-afstandsrecord met luchtonafhankelijke voortstuwing. Deze boot is vooral geschikt voor kustwateren, niet al te ver van de thuisbasis. De verkoop loopt goed. De Franse *Scorpène* is ook innovatief en lijkt goed in de markt te staan. Bij de Britse en Franse marine bestaan tevens gevorderde plannen om de nucleaire onderzeeboten te vervangen.

Subconclusie

Westerse landen zorgen er voor dat hun vloten technologisch compatibel blijven met de Amerikaanse marine. Dit betekent dat westerse landen de ambitie hebben om gezamenlijk mee te blijven doen met expeditieaire operaties, aanhakend bij het Amerikaanse concept van sea basing.

Niet-westerse marines

Het eerste wat opvalt bij niet-westerse marines is het gebrek aan openheid. Inzicht in de strategie of de bedoelingen van een regering zijn lastig

¹² *Theater Ballistic Missile Defense* (TBMD) behelst de verdediging tegen een aanval met ballistische raketten, al dan niet met een nucleaire lading. Deze verdediging is ontworpen tegen een dreiging door kleine kernmachten, schurkenstaten of krijgsheren. Daarbij wordt er van uit gegaan dat de verdediging in staat moet zijn een gelimiteerd aantal raketten te onderscheppen en te elimineren. Dit ter onderscheid van een *first strike* waarmee in de Koude Oorlog rekening werd gehouden en waartegen geen verdediging mogelijk is. De in Nederland inmiddels behaalde voortgang in TBMD is het ontdekken, het volgen en het berekenen van de baan van een raket. De volgende stap is het uitschakelen van de raket. Dat wordt de rol van de SM-3 raket, waarmee de Amerikaanse marine inmiddels testen uitvoert en waarvan Nederland een beperkt aantal wil aanschaffen.

¹³ De *Network Enabled Capabilities* (NEC) blijven hier onbesproken. Maar de revolutionaire ontwikkeling die deze technologie meebrengt, maakt het mogelijk dat alle joint operationele eenheden in het strijdtonel met elkaar in verbinding staan, zodat wapeninzet aanzienlijk effectiever plaats kan vinden. Een belangrijke voorwaarde is wel dat alle eenheden de technologie inbouwen en in kunnen pluggen in de juiste netwerken.

af te leiden uit bronnen die in westerse landen normaal te vinden zijn. Over maritiem optreden wordt er trouwens bijna nooit iets gezegd. Hoe politieke en militaire leiders in deze landen strategisch of maritiem denken blijft verborgen. Er heerst op dit gebied stilte, al dan niet ingegeven door het besef dat de vrienden van vandaag de vijanden van morgen kunnen zijn. De niet-westerse landen zien zich voor enkele problemen gesteld. In de eerste plaats hebben deze landen doorgaans een veel lager defensiebudget en kunnen zij absoluut niet begin-

nen aan de opbouw van een complete marine van kwalitatief hetzelfde hoge westerse niveau.

In de tweede plaats bekijken zij de ontwikkeling van sea basing waarschijnlijk met argusogen. Immers, stel je het resultaat van sea basing eens voor: een vloot van pakweg veertig tot vijftig schepen die achter de horizon volledig inzetgereed aanwezig is. Als een kuststaat niet behoort tot de economisch belangrijke partners of enige coalitie met westerse landen, zou deze direct inzetbare potentiële militaire kracht als bedreigend ervaren kunnen worden.

Dit raakt meteen aan het volgende knelpunt. Amerika wisselt bij niet-westerse landen nogal eens van partner. Recent kwam regelmatig de foto van 20 december 1983 op televisie, waarop Donald Rumsfeld de hand van Saddam Hoessein schudt.¹⁴ Momenteel heeft president Bush Pakistan nog nodig in de strijd tegen Al Qaida, maar niemand weet hoe lang nog. Tevens moet Washington wel op goede voet blijven met India. Immers, India wordt vaak genoemd als een van de landen met een opkomende economie van wereldbetekenis. India is dus een rijzende grootmacht voorzien van nucleaire wapens, met bijna een miljard inwoners. De invloed van India op het wereldtoneel neemt toe. Voor China geldt trouwens hetzelfde. Geen enkel land – en de vs doet dat al lang niet meer – kan het zich permitteren zo'n groot land te negeren.

Zo af en toe hoor je ook nog de bittere verzuchting dat 'guerrilla-achtige' terroristen ooit eens als bevrijders en patriotten zijn opgeleid door de CIA. Het is duidelijk dat de politieke banden van vandaag tussen de vs en niet-westerse landen niet dezelfde hechtheid hebben van een langdurige strategische alliantie als de NAVO; de vrienden van vandaag kunnen de vijanden van morgen zijn. Intussen komt de vloot van de sea basing zachtjes dichterbij.

Getrouw hun gewoonten zoeken niet-westerse landen het antwoord in

onverwachte speerpunten, creativiteit en asymmetrisch optreden: 'vind een David voor de Goliath'. Hieronder volgt een nadere beschouwing van enkele niet-westerse landen.

Iran

Iran heeft in april 2006 de oefening 'Heilige Profeet' gehouden en demonstratief een aantal verrichtingen laten zien.¹⁵ Reeds op 7 maart van dat jaar toonde de Iraanse marine haar nieuwste onderzeeboot, de Nahang-1 (Walvis). Het betreft hier een mini-onderzeeboot van honderd ton en een lengte van twintig meter, met vier bemanningsleden. De Iraanse admiraal Sajjad Kouchaki scheidde op dat de onderzeeër speciaal is aangepast voor de Perzische Golf en ideaal voor de Straat van Hormuz en ondiep water. De Nahang-1 zou torpedo's of geleide wapens kunnen hebben. In totaal komen er zes Nahangs. Maar er zijn ook speculaties dat het kan gaan om een speciale variant om kikkvorsmannen te transporteren naar hun doel.

Op 4 april 2006 liet de televisie een klein Iraans *wing-in-ground-effect* vliegtuig zien.¹⁶ De begeleidende tekst rept van een geleid wapen met grote trefkans. Tegelijkertijd werd ook een Fajr-3 *surface-to-surface* geleid wapen afgeschoten; de tv bracht een treffer in beeld. Iran liet ook de 'Hut'-torpedo zien. Volgens de video-beelden – die uiteraard een treffer toonden – zou het om een zeer snel varende torpedo gaan. Tijdens de 'Heilige Profeet' werden ook nog twee *air-to-surface missiles* getoond.

Deze oefening had een duidelijk demonstratief karakter, wat ongewoon is. Hoewel het nu militair gezien nog niet veel voorstelt, wil Iran het Westen kennelijk een boodschap meegeven: 'Laat het vooral duidelijk zijn: tegen de tijd dat die sea basing hier aankomt zijn wij er klaar voor'. De Iraanse David zal gereed zijn om Goliath op gepaste wijze te onthalen.

India

India verhoogde vorig jaar het defensiebudget met 10 procent. De

¹⁴ Rumsfeld was op dat moment speciaal gezant voor het Midden-Oosten onder de regering-Reagan.

¹⁵ Onder meer in: http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HD21Ak03.html.

¹⁶ Een *wing-in-ground* vliegtuig blijft zeer laag over het water scheren, waarbij het zijn liftkracht om te blijven vliegen mede haalt uit het grondeffect. Er kan naar verhouding veel lading meegenomen worden. Het militair gebruik op zee is vooral nuttig doordat een *wing-in-ground* vliegtuig later of misschien zelfs helemaal niet door de radar wordt opgemerkt. In dit geval gaat het om een trimaran, het heeft een turboprop, één bemanningslid en een snelheid van honderd knopen.

vloot wordt in rap tempo gemoderiseerd. In februari 2006 zijn drie Krivak-III varianten besteld bij Rusland (Talwar-klasse). India wil twee LPD's bouwen en de onderzeebootsvloot bijna verdubbelen van zestien naar dertig boten. India heeft al belangstelling getoond voor de Franse Mistral-klasse LPD; maar over bouwen of kopen is nog niets bekend. Inmiddels is alvast wel een oude LPD, de USS Trenton, gekocht om onmiddellijke amfibische capaciteit te hebben. In april vorig jaar heeft India twee Akula-klasse¹⁷ onderzeeboten geleased van Rusland. Het ambitieuze boodschappenlijstje is: twee Vikrant-klasse¹⁸ carriers, drie Kolkata-jagers, zeven stealth-fregatten en twee LPD's. India heeft gezegd raketten te willen gaan produceren en exporteren (het gaat om de *Trishul*, de *Akash*, de *Nag* en de *BrahMos*).

'David' is gerekruteerd,
hij oefent en bewapent zich

Verder is India begonnen met de bouw van vijf nucleair voortgestuwde onderzeeboten; het budget is vrijgemaakt en deze boten moeten binnen elf jaar varen. Deze onderzeeboten zijn een kwalitatieve sprong vooruit. Tevens is de kiel gelegd van de eerste van de zes conventionele Scorpène-klasse onderzeeboten; de laatste drie zullen worden voorzien van luchtafhankelijke voortstuwing. Daarnaast bestaan er plannen voor mijnenvegers, maar die zijn nog wat vaag. India heeft ook interesse getoond in de nieuwe Amerikaanse patrouillevliegtuigen van het type P-8 Poseidon. India toont vastberaden de wil om een regionale maritieme grootmacht te worden.

Pakistan

Pakistan heeft bij de Franse werf Armaris zes onderzeeboten besteld. Dit is het begin van de uitbreiding van de huidige vloot van vier onderzeeboten naar zeventien. Pakistan is ook gestart met een nationaal programma om nucleair voortgestuwde onderzeeboten

te bouwen. De vakpers twijfelt er overigens aan of Pakistan er in zal slagen een reactor te miniaturiseren, zodat die in een onderzeeboot past. Er is immers nog geen enkel land bereid gevonden Pakistan daarbij te helpen. Als dit programma succesvol verloopt, kan de eerste boot over ongeveer twintig jaar operationeel zijn. Ook wil Pakistan het aantal jagers en fregatten verdubbelen. Op korte termijn worden twee Spruance-klasse jagers aan de vloot toegevoegd. Pakistan had ook belangstelling getoond voor twee Karel Doorman-klasse fregatten, maar Nederland had deze laatste twee al verkocht aan Portugal. Ook Pakistan is dus serieus begonnen met een maritieme opbouw.

China

Al meer dan achttien jaar is de jaarlijkse stijging van de defensiebegroting boven de 10 procent. In 2006 is de jaarlijkse stijging zelfs 14,7 procent. Dit is het enige dat redelijk zeker is. De berichtgeving over scheepsbouw was tot voor kort onnauwkeurig. Maar president Hu Jintao heeft vorig jaar op een bijeenkomst van de communistische partij verschillende projecten en plannen aangekondigd. Op 21 december 2006 is het eerste van een serie van vijf LPD's te water gelaten. China zal in maart 2008 met een nieuw type fregat (type 054) proefvaarten gaan houden, om vervolgens van deze klasse dertig eenheden te bouwen. In 2020 moeten er vijf nieuwe nucleair voortgestuwde onderzeeboten operationeel zijn. Daarnaast wil China twintig conventionele onderzeeboten bouwen; deze Yuan-klasse lijkt sterk op de Russische Amur-klasse. Tot voor kort was de Chinese marine relatief erg klein, zodat deze explosieve uitbrei-

dingen gezien moet worden als een markante bijzonderheid.

Indonesië

Indonesië bouwt vijf LPD's met hulp van Zuid-Korea; twee daarvan zijn al klaar. Echter, Indonesië bouwt daarbij niet de nodige andere schepen om een expeditionaire operatie te gaan uitvoeren. Het zou dus kunnen dat deze schepen bedoeld zijn om de eigen troepen en hun middelen snel over de archipel te kunnen verplaatsen. Op 31 januari 2006 was er een klein bericht dat Indonesië twaalf onderzeeboten wilde kopen. Inmiddels heeft Indonesië met een aantal landen gesproken, waaronder Zuid-Korea en China. De Indonesische CDS heeft in november 2006 echter bekendgemaakt dat Indonesië bij Rusland twee Kilo-klasse onderzeeboten koopt plus vier Amur-klasse onderzeeboten.¹⁹ Het voornemen bestaat er tussen 2015 en 2024 nog zes bij te kopen. In Nederland zijn op 16 september 2006 twee korvetten voor Indonesië te water gelaten; ze liggen momenteel in afbouw in Vlissingen.

Enkele andere landen in Azië

Taiwan heeft net de laatste twee Kidd-destroyers inclusief Harpoons van de VS ontvangen. Taiwan beschikt daarmee over acht onderzeeboten met de Mk48 torpedo.

Thailand heeft een ambitieus programma van twee fregatten, twee LPD's, vier grote LPH's, vier OPV's en twee onderzeeboten. Er lopen ook programma's van UAV's, helikopters en vliegtuigen en surface-to-air missiles. Qatar, Oman, Irak, Bahrein zijn bezig met verwaarloosbare kleinschalige projecten zoals korvetten, patrouillevaartuigen en OPV's.²⁰ Over Noord-Korea

17 De Akula-klasse is de exportvariant van de Lada-klasse Russische onderzeeboten. Deze Lada-klasse is de opvolger van de conventioneel voortgestuwde Kilo-klasse. Zie ook <http://warfare.ru/?catid=307&linkid=1757>.

18 Het gaat hier om de aanschaf van twee Gorshkov-klasse carriers die Rusland afstoot (mogelijk later zelfs nog een derde carrier). De levering aan India is tot grote verlegenheid van de regering in New Delhi uitgesteld als gevolg van de vertraagde levering van staal uit India voor deze schepen.

19 De Indonesische president Yudhoyono tekende begin december een *Memory of Understanding* (MOU) met Rusland voor de levering van onderzeeboten ter waarde van een miljard dollar.

20 Onder een *Offshore Patrol Vessel* (OPV) verstaat men een klein fregat dat speciaal voor operaties in kustwateren is ontworpen. De OPV kan technisch ook gezien worden als een kleine uitvoering van een *Littoral Combat Ship*, zij het dat een OPV meer bedoeld is voor operaties nabij de eigen kust dan voor inzet in expeditionaire operaties.

is niets te melden. Dit hoeft niet te verbazen. De politieke verwickelingen over het stopzetten van het nucleaire programma zijn te recent om een vertaling te zien naar de scheepsbouw.

In oktober 2006 werd bekend dat Zuid-Korea na de eerste serie van drie *Typ-214* onderzeeboten er nog zes bij zal bouwen in Duitse licentie. De hele serie van negen boten moet in 2017 operationeel zijn, ter aanvulling van de huidige negen *Typ-209* boten. Een markante verdubbeling van de onderzeebootvloot.

De vraag dringt zich op of er een trend is waar te nemen bij de niet-westerse landen. De aanstaande aanvullingen voor de maritieme slagorde van de genoemde landen stellen nu nog allemaal niet zo angstaanjagend veel voor, maar dat de productie volop draait is zonder meer duidelijk.

Volledigheid is overigens niet te krijgen. De media en het publieke domein van internet zien immers niet alles. Zo zijn zeemijnen onopvallend gewoon ergens in een fabriek te produceren. Maar het is wel opvallend hoe opeens een aantal landen aan de Indische en de Stille Oceaan hun onderzeebootvloot vergroten. Het is gewoon te simpel om te wijzen op de tegenstellingen tussen India en Pakistan die militair tot een wapenwedloop kunnen leiden. Zou er een andere verklaring mogelijk zijn?

Stel, je woont in een land aan de kust waar die sea base over een paar jaar kan opdoemen. Dan is het zaak nu al na te denken over de defensie. In welke denkrichting is een oplossing mogelijk? Militairen in het Verre Oosten denken in eerste aanleg mogelijk aan de Chinese wijsgeer en strateeg Sun Tzu. Ik laat dat hier onbesproken.

²¹ Een *Joint Support Ship* is een bevoorradingschip dat in operationele omstandigheden in staat is alle soorten van bevoorrading te leveren aan gezamenlijke strijdkrachten. Het gaat om voeding, munitie, brandstof, reservedelen, transportcapaciteit, medische verzorging et cetera, zodanig dat deze steun verleend kan worden tijdens een operatie.

Een andere denkrichting is het kijken naar de strategie van de mogelijke tegenstander, de vs. De marinestrategie Alfred Mahan en ook Karl Rove (tot voor kort politiek strateeg van Bush), betoogden de vijand rechtstreeks en beslissend te treffen in de kern van zijn sterkte. Dus laat een zoektocht naar mogelijke achillespezen achterwege en raak de tegenstander hard in het hart, op zijn sterkste punt, dan valt de rest vanzelf uiteen. Volgens deze denkschool is de oplossing: val de carrier en de LPD's aan. Het aanvallen van het hart van een sea base lijkt alleen mogelijk met een onderzeeboot,

uss San Antonio, de eerste van een nieuwe generatie LPD's van de Amerikaanse marine (Foto: US Navy News)

ballistische raketten of een overmacht aan vliegtuigen.

Als deze gedachte opgang doet is het een mogelijke verklaring voor de aandacht voor rakettechnologie en het drastisch bijbouwen van al die onderzeeboten in de regio.

Subconclusie

Een aantal niet-westerse landen is druk bezig de marine in rap tempo te moderniseren en van slagkracht te voorzien. Daarbij is het duidelijk dat de focus ligt op bewapening die een reactie is op sea basing. Met name de aandacht voor vliegtuigen en onderzeeboten is opvallend.

Het belang voor Nederland

Hoe het ook zij, een ding is absoluut zeker: ook de Nederlandse eenheden komen op termijn, zowel in vredesmissies als in het concept van sea basing, die *self-appointed* 'Davids' tegen. Onze LPD's varen daar dan ook met KL-eenheden, KLU-helikopters en mariniers. Zijn wij dan klaar voor wat daar nu voor ons wordt bedacht en te zijner tijd op ons ligt te wachten?

Wat betreft de kwaliteit van de gevechtskracht van de schepen dwingt Nederland internationaal, zelfs bij de

Amerikaanse marine, respect af met het optreden van Hr.Ms. Tromp in TBMD. Als bijdrage aan de sea base heeft Nederland, net als een aantal andere westerse landen, gekozen voor een combinatie van het LPD en het Joint Support Ship.²¹ Het LPD is concreet geworden in de Hr.Ms. Rotterdam en Johan de Witt. Het JSS is in de laatste fasen van aanbesteding als de vervanger van de Zuiderkruis.

Toch is er ook een punt van zorg: onderzeebootbestrijding. Na de Koude Oorlog zijn de maritieme patrouille-vliegtuigen, de dertien P-3 Orions, afgestoten, terwijl de Walrus-klasse

Tewaterlating van de uss Freedom, het eerste Littoral Combat Ship (lcs), 2006

(Bron: <http://images.google.com>)

over de helft van de levensduur is en nieuwe onderzeeboten niet meer in het meerjarenplan staan.

Gelet op de onderzeebootbouw bij de niet-westerse marines is er een vraagteken te plaatsen of Nederland terecht de aandacht voor onderwateroorlogvoering heeft laten verslappen.

Conclusie

Voor het maken van een prognose voor toekomstig maritiem optreden is de scheepsbouw relevant. Kijken naar marinebouw is kijken naar een dossier van de regering. Samenvattend ontstaat het volgende beeld met drie conclusies.

Ten eerste: de Amerikaanse marine en de westerse marines ontwikkelen zich

alle in dezelfde richting. Het concept van sea basing geeft deze richting aan. Het kijken naar de schepen en de concepten laat ook duidelijk zien dat die marines in dezelfde fase van modernisering zitten. De uitkomst is dat ze er allemaal op mikken dat de focus van het maritiem optreden op relatief grote afstand ligt. Er komt veel slagkracht, transportcapaciteit, met groot voortzettingsvermogen voor operaties ver van huis en er komt onmiddellijk beschikbare logistiek.

Ten tweede: wat betreft de niet-westerse marines is in elk geval het signaal van Iran niet mis te verstaan: David is gerekruteerd, hij oefent en bewapent zich. Over een paar jaar is Iran gereed voor Goliath. Het hoeft niemand te verbazen als die gedachte ook in Pakistan, India en China in het

kabinet zou leven, hoewel deze landen nu aan deze kant van de vriendschapslijn met de vs staan.

Ten derde: hoewel de Nederlandse vloot aanzienlijk kleiner is geworden sinds de Koude Oorlog, is de aansluiting van onze oppervlakteschepen met de andere westerse landen zeer goed in orde.

Onderzeebootbestrijding heeft echter de aandacht niet meer en nieuwbouw van onderzeeboten ontbreekt. Of dat terecht is blijft de vraag. Defensie zou er goed aan doen bij de opbouw van de vloot en de force protection rekening te houden met getoonde en voorspelbare creatieve en asymmetrische antwoorden op sea basing die nu gezocht worden door de niet-westerse marines.

Michiel de Ruyter in de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog (1665-1667)

Opperbevel en triomf

dr. G.A. Rommelse*

Inleiding

Michiel Adriaenzoon de Ruyter (1607-1676) is zonder twijfel de belangrijkste en beroemdste admiraal die Nederland ooit heeft voortgebracht. Zijn prestaties en karakter werden al tijdens zijn leven geëerd en na zijn dood onderwerp van legendes. Zijn eerste biograaf Gerard Brandt heeft hier zeer aan bijgedragen.

Nu dit jaar zijn vierhonderdste geboortedag wordt herdacht, blijkt eens te meer hoezeer zijn daden tot de verbeelding zijn blijven spreken. Bovendien is het opvallend hoe De Ruyter zijn opmerkelijke carrière begon en verder wist op te bouwen.

In dit artikel behandel ik De Ruyters rol in de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog (1665-1667). In deze oorlog openbaarde hij zich als de grootste Nederlandse zeeheld. De jaren voor

deze oorlog zullen kort ter sprake komen om de context van zijn opperbevelhebberschap en uiteindelijke triomf te verduidelijken.

Michiel de Ruyters wieg stond in het Zeeuwse Vlissingen en hij was zoon van een bierdrager die het zeemansbestaan had opgegeven. Geheel in overeenstemming met zijn eenvoudige afkomst werkte De Ruyter na zijn schooljaren een tijdje in de lijnbaan van de broers Lampsins.

Op zijn elfde vertrok Michiel naar zee als scheepsjongen en leerde hier de alledaagse praktijk van het zeemanschap. Na een korte onderbreking als kanonnier in het leger van prins Maurits zette De Ruyter in 1622 zijn loopbaan voort op de oorlogsvloot. Na verschillende tochten te hebben meegemaakt, ging hij over naar de handelsvloot, een niet ongebruikelijke overstap in die dagen.¹

Het bevel over een schip

In de jaren dertig van de zeventiende eeuw maakte hij carrière in de walvisvaart en klom op tot stuurman. In 1636 kreeg hij het bevel over een kaperschip met de bedoeling de Duinkerker kapers prijsgemaakte Neder-

landse koopvaarders te ontnemen en eventuele andere prijzen op te brengen. De Duinkerkers waren in die tijd een grote plaag voor de Nederlandse scheepvaart. Regelmatig loofden de admiraliteiten bonussen uit voor genomen Duinkerker schepen en indien een Nederlands schip terugveroverd werd, behoorde een deel van de waarde aan de bevrijder toe.

Bovendien waren er genoeg andere mogelijkheden om als kaper geld te verdienen. In Vlissingen en andere Zeeuwse havensteden zagen ondernemende reders hun kans schoon om hier een graantje van mee te pikken. Het zou het begin zijn van een Zeeuwse kapercultuur die in de zeventiende en achttiende eeuw alleen maar verder zou groeien. En zoals zoveel Zeeuwen probeerde ook De Ruyter zijn geluk in deze tak van scheepvaart.²

De kaapvaart bracht hem evenwel niet het succes dat hij ervan verwacht had. Zijn bemanning bleek onwillig en verlangde terug naar huis. De Ruyter heeft zich aan dit gebrek aan inzet en vechtlust bijzonder gestoord en trok daaruit de les dat:

het met onghewyllyge honden quaet asen [hazen] te vanghen is.

* De auteur is wetenschappelijk medewerker van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). In 2006 publiceerde hij een proefschrift met de titel *The Second Anglo-Dutch War. International raison d'état, mercantilism and maritime strife*.

1 Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 11-29.

2 Van Vliet, *Vissers en kapers*, 107-108; Korteweg, *Kaperbloed en koopmansgeest*, 85-99.

In de volgende jaren was hij als kapitein van een koopvaardijsschip vooral actief in de West-Indische handel.³

Een commando op de vloot

In 1641 kreeg Michiel de Ruyter zijn eerste bevel over een oorlogsschip. De Staten-Generaal hadden besloten om Portugal met een eskader te steunen tegen Spanje. De Ruyter werd als schout-bij-nacht namens de Admiraliteit van Zeeland afgevaardigd om als derde man op de vloot van zeventien schepen mee te gaan.

Na enige weken gepatrouilleerd te hebben in afwachting van de Spaanse vloot vond op 4 november een zeeslag plaats bij St. Vincent. Aan beide zijden gingen twee schepen verloren. Na die bloedige confrontatie zochten de Spanjaarden hun toevlucht tot de veilige haven van Cadiz.

Zelf had De Ruyter zich goed geveerd, maar een aantal kapiteins was

tekortgeschoten in de zeeslag. Bij terugkeer in Lissabon ontvingen ook deze officieren evenwel gouden ketens van een dankbare Portugese koning. Begin 1642 werd duidelijk dat van Portugese kant geen acties meer te verwachten waren tegen Spanje. Een krijgsraad leidde tot het besluit terug te keren naar de Republiek.

De Ruyter had tijdens de tocht getoond over eigenschappen te beschikken die hem in zijn latere loopbaan tot zo'n grote admiraal maakten. Hij was bijzonder betrokken bij het lot van zijn bemanning en trok zich hun verwondingen en het feit dat sommigen sneuvelde zeer aan.

Daarnaast bleek hij in de strijd een capabele commandant te zijn. Het lange wachten aan boord had bij veel bemanningen tot ontevredenheid en desertie geleid. Maar aan boord van De Ruyters schip had dit, in tegenstelling tot andere schepen, niet tot problemen geleid.⁴

De Eerste Nederlands-Engelse Oorlog (1652-1654)

In 1651, na nog bijna een tiental jaren lang als koopvaarder actief te zijn geweest, besloot Michiel de Ruyter zijn loopbaan op zee te beëindigen. Hij had goed verdiend en kon zijn geld beleggen in rentebrieven en een

nieuwe woning. In 1652 brak echter de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog uit. De Engelse Commonwealth had een diplomatieke missie naar Den Haag gestuurd om tot een verbond te komen 'als by het huwelyck van man ende wyff'.⁵

De Staten-Generaal hadden het voorstel echter van de hand gewezen uit angst voor Engelse overheersing. Zij vreesden dat Engeland er vooral op uit was het Nederlandse overwicht in de wereldhandel teniet te doen met behulp van diplomatieke middelen. Het afkondigen van de beruchte Akte van Navigatie in 1651 deed de relaties nog verder verslechteren. Met behulp van deze protectionistische wet probeerde het Engelse parlement de eigen markt en de koloniën af te sluiten voor Nederlandse scheepvaart.

In 1652 botsten admiraal Robert Blake en admiraal Maerten Tromp bij Dover. De oorlog werd enkele weken later officieel verklaard. Na aanvankelijk te hebben geweigerd, accepteerde De Ruyter in juli een positie als vice-commandeur. De admiraliteiten vulden de rangen van de marine-officieren aan met ervaren koopvaardijkapiteins.

De Ruyter was gezien zijn eerdere ervaring in Portugal de ideale kandidaat. In augustus escorteerde De Ruyter met dertig schepen onder zijn bevel een grote vloot koopvaarders. Hij raakte in gevecht met een Engelse vloot onder George Ayscue. De strijd bleef onbeslist maar de koopvaardij-schepen bereikten veilig de thuishaven. In de Republiek begon nu zijn ster te rijzen.⁶

Het opperbevelhebberschap geweigerd

Nadat Tromp sneuvelde in de Slag bij Terheide in 1653 zochten de Staten-Generaal een nieuwe opperbevelhebber. Traditiegetrouw was de luitenant-admiraal van de Admiraliteit van Rotterdam, de oudste van de admiraliteiten, opperbevelhebber. De Admi-

3 Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 31-32.

4 Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 35-42; Van der Moer, *De Luitenant-Admirael-Generael*, 14-15.

5 Groenveld, 'Als by het huwelyck van man ende wyff', 147-158.

6 Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 56-63; Van der Moer, *De Luitenant-Admirael-Generael*, 19-29.

raliteiten van Amsterdam en Noorderkwartier wezen op De Ruyter. Dit was bijzonder omdat De Ruyter een Zeeuw was en er gewoonlijk een flinke dosis rivaliteit en wantrouwen bestond tussen de gewesten Holland en Zeeland. De Zeeuwse vlootvoogd had zich namelijk bijzonder capabel getoond en was bovendien niet betrokken bij politieke tegenstellingen tussen staatsgezinden en aanhangers van het Huis van Oranje.

Johan de Witt, de nieuwe pensionaris van Holland, was onder de indruk van de politieke loyaliteit van De Ruyter en bood hem het opperbevel aan. De Ruyter weigerde echter en liet De Witt geen andere keus dan Jacob van Wassenaer Obdam te benoemen. Deze adellijke legerofficier had geen andere kwalificaties dan zijn uit-

gesproken trouw aan het regentenbestuur van De Witt. Hij werd dus vooral om zijn politieke geschiktheid benoemd en ervaren marineofficieren werden geacht hem in het heetst van de strijd bij te staan met adviezen.

De Ruyter had het commando geweigerd omdat hij zichzelf er niet geschikt voor achtte, maar vooral om Johan Evertsen en Witte de With, die in anciënniteit hoger stonden, niet voor het hoofd te stoten. De Eerste Nederlands-Engelse Oorlog werd in 1654 afgesloten met de Vrede van Westminster. De Republiek had een duidelijke nederlaag geleden, maar de vredesvoorwaarden die Cromwell stelde, waren niet bijzonder streng. De Ruyter bleef ondanks zijn weigering het opperbevel op zich te nemen wel werkzaam bij de marine en stond

Van Wassenaer Obdam terzijde bij acties tegen de Zweden in de Oostzee (1658-1660).⁷

Aanloop naar de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog

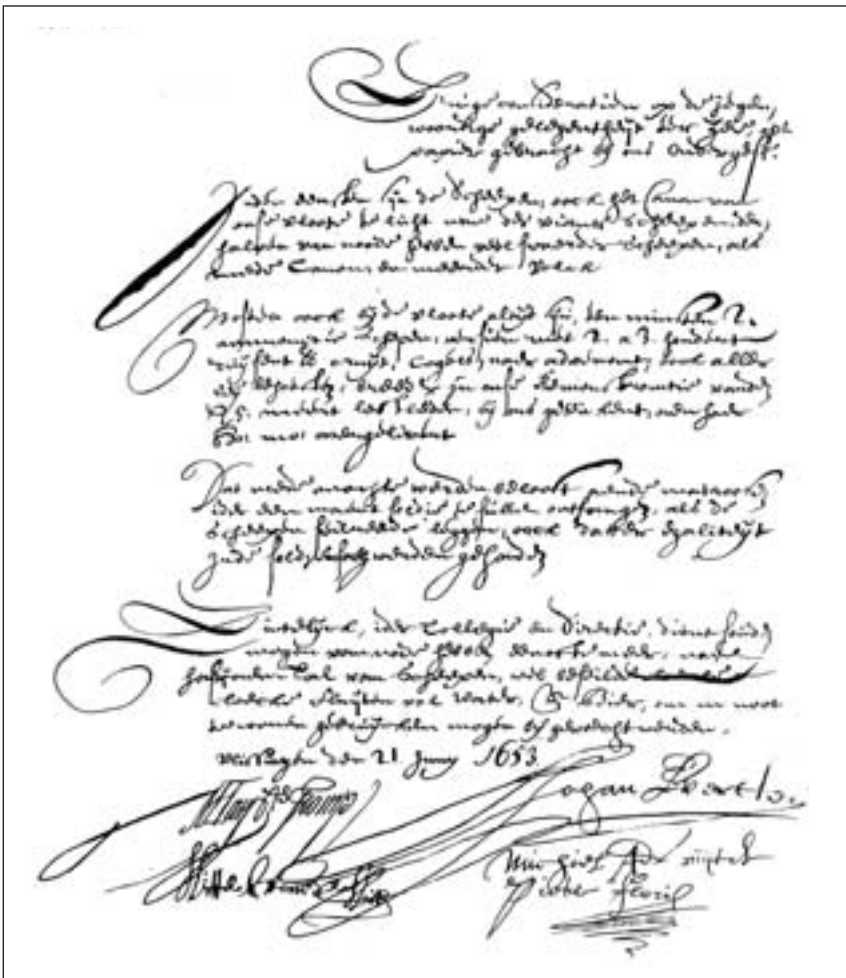
In 1660 werd Karel II gekroond tot koning van Engeland, Schotland en Ierland. In 1658 was Oliver Cromwell gestorven en zijn zoon Richard was niet in staat gebleken voor politieke en sociale stabiliteit te kunnen zorgen. Hij verloor al gauw zijn positie en *general* Monck marcheerde met het leger vanuit Schotland naar Londen om de macht te grijpen.

Na overleg met het parlement werd besloten een gezantschap naar Den Haag te sturen om Karel te verzoeken terug te keren en koning te worden. Men had grote verwachtingen van de nieuwe regering en hoopte dat ze in staat zou zijn de economische situatie te verbeteren.

In de Republiek hoopte men op betere verhoudingen met Engeland en de Staten-Generaal stuurden een delegatie naar Londen om een bondgenootschap te bespreken. De missie liep echter op niets uit omdat de economische rivaliteit tussen Engelsen en Nederlanders politieke samenwerking in de weg stond.

Overall ter wereld vonden confrontaties plaats tussen de grote handelscompagnieën. In Afrika en Azië kaapten de Nederlanders Engelse schepen. In Amerika werden vooral Nederlandse koopvaarders opgebracht door Engelsen.

Maar ook dichterbij huis was er concurrentie. Er werd hevige strijd gevoerd om de handel op de Noordzee, Oostzee en de Middellandse Zee. Zowel in Londen als in Den Haag bestond er de wil om de eigen economische en maritieme belangen te ondersteunen. De spanning op het gebied

⁷ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 82-87; Groenveld, 'Stand en status'.

van de commercie zorgde al gauw voor verslechterende diplomatieke verhoudingen.⁸

De Barbarijse kapers

In 1661 kreeg De Ruyter opdracht met een vloot naar de Middellandse Zee te vertrekken om Algiers, Tunis en Tripoli tot een vredesakkoord te brengen en om Christelijke slaven vrij te kopen. De Barbarijse kapers die vanuit de Noord-Afrikaanse havensteden opereerden, vielen op grote schaal Europese schepen en kuststroken aan. Op de Atlantische Oceaan en zelfs tot op de Noordzee wisten zij door te dringen. Zij maakten de schepen en hun ladingen buit en maakten de opvarenden tot slaaf.

Zowel Engeland als de Republiek vond het af en toe nodig om met vlagvertoon, dreigementen en militaire acties de roverspraktijken te temperen. De resultaten van deze acties waren echter nooit van lange duur. De kapers begrepen dat zij de rivaliteit tussen Engeland en de Republiek uit konden buiten. Zij zagen daarom maar zelden de noodzaak om met beide landen tegelijkertijd een vredesakkoord te hebben. Het kwam bijna nooit tot Nederlands-Engelse samenwerking in de zeeroofbestrijding. Dit zorgde ervoor dat de Barbarijse praktijken bleven voortduren.⁹

De Ruyter op de Middellandse Zee

De Ruyters verblijf op de Middellandse Zee duurde van 1661 tot 1663. Zolang de Nederlandse vloot hier patrouilleerde, waren de Nederlandse Levantvaarders relatief veilig. Hij kocht honderden slaven vrij en wist een vredesverdrag met Tunis en Algiers te sluiten. De onderhandelingen

met Tripoli leverden weinig op, hoewel een aantal slaven vrij kwam.

In het voorjaar van 1663 droeg hij het commando over aan schout-bij-nacht Cornelis Tromp en vertrok naar huis. In februari 1664 werd De Ruyter opnieuw met twaalf schepen naar de Middellandse Zee gestuurd toen de Algerijnen het vredesakkoord op grote schaal schonden. De strategische positionering van dit eskader in de Middellandse Zee moet echter vooral gezien worden in het licht van de snel verslechterende Nederlands-Engelse verhoudingen.

Oorlog hing in de lucht en beide landen hadden al in de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog het grote belang van het kunnen beschikken over een eskader in de Middellandse Zee onderkend. De Ruyter ontmoette in juni dan ook het eskader van de Engelse *admiral* Sir John Lawson, die net als hij gestuurd was met de formele opdracht de Barbarijse kapers in het gareel te houden.

Lawson moest echter tegelijkertijd vooral de activiteiten van De Ruyter in de gaten houden.

De Nederlands-Engelse strijd om Afrika

De West-Indische Compagnie en de nieuw opgerichte *Royal Adventurers trading into Africa* beconcurrerden elkaar hevig om de lucratieve Afrikaanse handel in goud, ivoor en slaven. De Engelse compagnie ontving aanzienlijke hulp van de Engelse regering.

Karel, zijn broer Jacobus en vrijwel alle belangrijke hovelingen hadden aanzienlijke sommen geïnvesteerd in de nieuwe tak van handel.

In Engeland hadden de pamfletschrijvers en kooplieden het Hof voorgehouden dat de Afrikaanse handel gouden bergen zou gaan opleveren. De *Royal Adventurers trading into Africa* werd daarom bij uitstek het instrument van mercantilisten en ambitieuze politici.

In 1661 beval Karel zijn broer Jacobus, die *Lord High Admiral* was, om Richard Holmes met een aantal oorlogsschepen naar Afrika te sturen om een Engels handelsimperium te vestigen. Holmes, een enthousiaste houwdegen, nam zijn opdracht gretig aan en veroverde enkele Nederlandse handelsposten waar de Engelsen een claim op hadden.

In 1663 kreeg Holmes opdracht een nieuwe expeditie te ondernemen om de 'Engelse handel te beschermen'. Dit keer veroverde hij nog meer Nederlandse forten op de West-Afrikaanse kust en confisqueerde hij een aantal schepen van de WIC. Medio 1664 bereikte dit bericht Europa en leidde in de Republiek tot grote consternatie.

De geheime opdracht aan De Ruyter

Johan de Witt was vastbesloten de acties van Holmes te laten vergelden. Daar was nog bijgekomen dat een Engels eskader de WIC kolonie Nieuw Nederland (tegenwoordig New York) bezet had. Hij meende dat toegeven aan de Engelse agressie alleen maar averechts zou werken en dat krachtig optreden geboden was.

De moeilijkheid was echter dat de Engelsen een openlijke reactie van de Republiek als oorlogsverklaring zouden opvatten. Karel had *admiral* Sandwich bevolen met een eskader in het Kanaal te patrouilleren met de opdracht een eventuele Nederlandse expeditiemacht op te zoeken en een handgemeen uit te lokken. Dit was voor de Republiek niet opportuun en dus moest De Witt een list verzinnen. Hij wilde De Ruyter opdracht geven om vanuit de Middellandse Zee naar Afrika te vertrekken om de zaak recht te zetten.

In de Staten-Generaal bleef echter weinig geheim. De Engelse gezant Sir George Downing had een uitgebreid netwerk van informanten en ook een aantal leden van de Staten-Generaal

⁸ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 78-92; Jones, *Anglo-Dutch Wars*, 145-142.

⁹ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 114-121; Krieken, *Kapers en kooplieden*.

De zeeslagen van de drie Nederlands-Engelse Zeeoorlogen

1. Zeeslag bij Dover, 29 mei 1652	6. Zeeslag bij Nieuwpoort, 12-13 juni 1653	11. Tocht naar Chatham, 19-24 juni 1667
2. Zeeslag bij Plymouth, 26 augustus 1652	7. Zeeslag bij Ter Heijde, 8-10 augustus 1653	12. Zeeslag bij Solebay, 7 juni 1672
3. Zeeslag bij Duins, 8-9 oktober 1652	8. Zeeslag bij Lowestoft, 13 juni 1665	13. Zeeslag bij Schooneveld, 7 juni 1673
4. Zeeslag bij Dungeness, 10 december 1652	9. Vierdaagse Zeeslag, 11-14 juni 1666	14. Tweede Zeeslag bij Schooneveld, 14 juni 1673
5. Driedaagse Zeeslag, 28 februari-2 maart 1653	10. Tweedaagse Zeeslag, 4-5 augustus 1666	15. Zeeslag bij Kijkduin, 21 augustus 1673

stonden op zijn loonlijst. De Witt zorgde ervoor dat de resolutie, die door de Staten-Generaal aangenomen moest worden om de opdracht te kunnen verstrekken, vaag geformuleerd was.

Bovendien lokte een aantal van De Witts medestanders op het cruciale ogenblik van de bespreking van het stuk de notoire lekken weg. De Staten-Generaal begreep zodoende de strekking en de implicatie niet van het zojuist goedgekeurde besluit om De Ruyter naar Afrika te sturen. Downing had geen idee van de naderende aanval en kon pas bericht naar Londen sturen toen het al te laat was.¹⁰

Het veroveren van de Afrikaanse forten

De Ruyters actie in Afrika was een enorme klap voor de *Royal Adventurers trading into Africa*. Bijna alle Engelse forten werden ingenomen en alle aanwezige Engelse schepen geconfisceerd. Grote hoeveelheden ivoor en goud werden aan boord van de Nederlandse schepen geladen.

Volgens de bekende dagboekschrijver Samuel Pepys betekende dit feitelijk het failliet van de Engelse compagnie. Toen het nieuws in Londen bekend werd, waren de Engelsen woedend en was de oorlog onvermijdelijk. Karel beval Jacobus om de jacht op de Ne-

derlandse scheepvaart te openen en om kaperbrieven uit te reiken. Bovendien deden in Londen de meest kleurrijke details over de gruweladen van De Ruyter de ronde. Zo zou hij ongewapende Engelsen hebben laten martelen en vermoorden. In werkelijkheid had hij hun persoonlijke bezittingen ongemoeid gelaten en had slechts de goederen van de compagnie in beslag genomen. Hij had hen voldoende voedsel en wapens gegeven om te overleven.

¹⁰ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 105-108; Verhoog en Koelmans, *De reis van De Ruyter*, 17-20; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 150-151; Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 130-131.

In december 1664 viel een Engels eskader onder leiding van Thomas Allin het Nederlandse Smyrna-konvooi aan bij Cadiz. Er was nu feitelijk sprake van oorlog, hoewel de formele verklaring nog tot januari 1665 op zich liet wachten.¹¹

Barbados, Newfoundland en Delfzijl

De Ruyter stak na zijn Afrikaanse veroveringstocht met zijn eskader de Atlantische Oceaan over. Een aanval op de Engelse kolonie Barbados liep op niets uit omdat het fort onneembaar bleek. Hij zette koers naar Martinique voor verse voorraden en daarna naar St. Kitts.

In de buurt van Nevis en Montserrat veroverden de Nederlanders een aantal Engelse koopvaarders die waren geladen met tabak, suiker en indigo. Bij het Franse St. Kitts werd een deel van de buit verkocht en werd buskruit ingeslagen.

Een aanval op het door de Engelsen bezette Nieuw Nederland werd als te risicovol beschouwd. Daarom zette de vloot koers naar het noorden. Bij Newfoundland werd de plaatselijke visserij aangetast. Vervolgens zeilde De Ruyter met zijn schepen terug naar Europa, waarbij hij de veilige route ten noorden van Schotland koos. Door dichte mist ontsnapte De Ruyters eskader, dat door een Nederlandse galjoot op de hoogte was gebracht over de ontwikkelingen in Europa, aan een Engels eskader onder Sandwich. Door langs de Deense en Noord-Duitse kust te varen bereikten de Nederlanders op 6 augustus op een veilige manier Delfzijl.¹²

De Slag bij Lowestoft

De veilige thuiskomst van De Ruyter zorgde voor een enorme ontlasting van optimisme in de Republiek. Downing schreef dat *'De Ruyter's arrivall hath huffed them up beyond the skies.'*¹³ Terwijl De Ruyter de wereld-

zeeën afstroopte, was het in Europa helemaal misgegaan voor de Republiek. In juni 1665 hadden de Nederlandse en Engelse vloten elkaar getroffen in de Slag bij Lowestoft.

De Nederlandse vloot was slecht georganiseerd en was verdeeld in zeven eskaders. Van Wassenaer Obdam had nauwelijks gezag binnen de vloot en had besloten geen kriegsraad te houden. Het gebrek aan discipline en de onderlinge rivaliteit binnen het korps marineofficieren droegen verder bij aan de ineffectiviteit van de vloot. De verschillende eskaders, afkomstig uit de verschillende admiraliteiten, werkten nauwelijks samen. De kapiteins waren bovendien gewend aan duels tussen afzonderlijke schepen waarbij enteren de voorkeur had.

Het resultaat was desastreus. Al vroeg in de slag was het vlaggenschip *Eendracht* met de opperbevelhebber in de lucht gevlogen. Geen andere vlagofficier slaagde erin het commando over te nemen. Uiteindelijk verloor de Republiek zeventien schepen en 5.000 tot 6.000 man. De schade had nog veel erger kunnen uitpakken als de Engelse vloot onder Jacobus de aachtervolging met meer fanatisme had uitgevoerd.¹⁴

Opperbevel

Na deze enorme nederlaag moesten de Nederlandse autoriteiten ingrijpende beslissingen nemen. Besloten werd geen omgebouwde koopvaardersschepen meer aan de vloot toe te voegen. De zware Engelse kanonnen hadden geen enkele moeite gehad met de relatief kwetsbare schepen. Een aantal kapiteins had zich bovendien laf en incapabel getoond. Tussen de hogere officieren bestond rivaliteit en afgunst.

Bovendien moest een nieuwe opperbevelhebber benoemd worden. Cornelis Tromp werd tijdelijk commandant totdat De Ruyter terug zou zijn. De Witt zag in Tromp niet de nieuwe opperbevelhebber omdat hij fanatiek

aanhanger was van Willem III en een wispelturig, roekeloos en onberekenbaar karakter had.

De Witt toonde zich van zijn beste kant bij de wederopbouw van de vloot. Onvermoeibaar hield de pensionaris zich bezig met de nieuwbouw van oorlogsschepen en de reparatie van beschadigde schepen. Bovendien zorgde hij dat enkele kapiteins die zich niet naar behoren hadden gedragen voor de kriegsraad kwamen.

De Ruyter werd luitenant-admiraal van de Admiraliteit van Rotterdam. Deze admiraliteit was de oudste van de Republiek en leverde traditiegetrouw de opperbevelhebber. De Hollandse regenten hadden hun afkeer van het idee van een Zeeuwse bevelhebber definitief laten varen en waren opgelucht dat De Ruyter dit keer het commando aanvaardde.¹⁵

De voc retourvloot gered

De vloot van Sandwich, waar De Ruyter ternauwernood aan was ontsnapt, loerde op de voc vloot die vanuit Azië onderweg was naar huis. De Engelse regering had contact gezocht met koning Frederik III van Denemarken om samen deze rijke buit te pakken.

De Nederlanders zouden namelijk beschutting zoeken in de haven van het Noorse Bergen, destijds Deens bezit, om door oorlogsschepen naar huis te worden geëscorteerd. De route door het Kanaal was door de aanwezigheid

11 Verhoog en Koelmans, *De reis van De Ruyter*; Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 134-145.

12 Verhoog en Koelmans, *De reis van De Ruyter*; Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 145-151.

13 Public Records Office (Londen), State Papers Holland 84/177 f51, Downing aan Arlington 11-8-1665.

14 Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 130-132; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 155-159; Bruijn, *Varend Verleden*, 106; Fox, *Four Days Battle*, 94-126.

15 Oudendijk, *De Witt en de zeemacht*, 107-108; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 159; Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 130-132.

Michiel Adriaenszoon de Ruyter als luitenant-admiraal van de Admiraliteit van Rotterdam

(Foto: Stichting De Ruyter, www.deruyter.org)

van de Engelse vloot en grote aantallen Engelse kapers te onveilig geworden en dus werd gekozen voor de veiligere route ten noorden van Schotland.

De Deense vorst had toegestemd en de Engelse vloot sloot de Noorse haven af. Hier had zich een groot aantal Nederlandse schepen verzameld, waaronder VOC schepen en een aantal Levantvaarders. De gouverneur van de stad had echter geen bericht gehad van Frederik III omtrent de met de Engelsen gesloten overeenkomst.

Terwijl de Engelse gezant Thomas Clifford onderhandelde met de gouverneur liet de Nederlandse commandeur Pieter de Bitter zijn schepen een

halvemaanvormige slagorde aannemen. Bovendien hadden Nederlandse matrozen zich meester gemaakt van de kanonnen op het fort. Een Engelse aanval werd daardoor gemakkelijk afgeslagen. De Ruyter was direct na zijn thuiskomst met de vloot naar Bergen gezeild en begeleidde de koopvaarders naar huis.

Een storm sloeg de vloot echter uiteen en twee VOC schepen liepen de Engelse vloot in. Zo had Sandwich toch nog zijn prijs. De veilige aankomst van De Ruyter met het grootste deel van de koopvaarders had echter directe impact op de moraal in de Republiek. Het jaar 1665 was desastreus begonnen, maar door De Ruyter wist de Republiek zich te herpakken.¹⁶

Hervormingen op de vloot

Ondanks het verlies van de eerste zeeslag was men in de Republiek vastbesloten de oorlog tot een goed

einde te brengen. Het gereedkomen van vierentwintig nieuwe oorlogsschepen en de veilige thuiskomst van De Ruyter zorgden voor een gevoel van optimisme en vertrouwen. In januari 1666 verklaarden bovendien Frankrijk en Denemarken aan Engeland de oorlog.¹⁷

De Witt en De Ruyter begonnen gezamenlijk aan de hervorming van de ineffectief gebleken vloot. Er werd besloten geen koopvaardersschepen meer in te zetten bij gevechtshandelingen. Maar veel essentiëler nog was de vorming van een 'staande vloot'. De nieuw gebouwde schepen zouden niet meer, zoals vroeger gebeurd was, afgedankt worden na de oorlog, maar bleven in het bezit van de staat. De indeling van eskaders en de voorgescreven tactiek werden ingrijpend herzien. Voortaan zouden er nog slechts drie eskaders zijn.

Bovendien werd de linietactiek ingevoerd. De schepen dienden in linie te varen en moesten voorkomen dat de linie door de vijand onderbroken werd. Op deze manier werd veel nadrukkelijker gebruik gemaakt van kanonvuur en werd het enteren van vijandelijke schepen naar de achtergrond gedrongen. Het doel was delen van de vijandelijke vloot te isoleren en afzonderlijk te bestrijden door eerst hun linie te doorbreken. Door in linie te varen kon schip na schip een vijand de volle laag geven.

Uiteraard was voor deze manier van vechten een grotere grip van het centrale commando nodig. Door middel van een uitgebreider signaalsysteem werd dit mogelijk. Deze tactiek, die grotendeels van de Engelsen was afgekeken, zou voortaan de leidraad voor De Ruyter zijn.¹⁸

De Vierdaagse Zeeslag

In juni 1666 vond de grootste zeeslag plaats die ooit door zeilschepen is uitgevochten. De Engelse vloot had zich opgesplitst in twee delen. Het eerste deel onder prins Ruppert van de Pfalz zeilde het Kanaal in om een ver-

¹⁶ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 135-137.

¹⁷ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 150-153.

¹⁸ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 154-156.

EEN DRAAIERSJONGEN.

A. L. DE HOP.

R. HOL.

Zeer opperlett.

1. In een blauw ge-rui-ten kiel Draai-de hij aan 't groo-te wiel Den

gan - - - - - schen dag, Maar Mi-chiel-tjes jon-gens hart Leed on-

dra-ge-lij-ke smart, a - - Ach, a - - Ach, a - - Ach, a - - Ach!

2.

Als matroosje ving en net,
Heeft hij voet aan boord gezet,
Dat hoorde zoo,
Naar Oostinje, naar de West!
Jongens, dat ging opperbst,
Hojo, hojo, hojo, hojo!

3.

Daar staat Hollands Admiraal,
Nu een man van vuur en staal,
De schrik der zee,
't Is een ruiter naar den aard,
Glorieus zit hij te paard,
Hoene, hoene, hoene, hoene!

wachte Franse vloot op te vangen. De tweede, grotere, helft onder de hertog Van Albemarle zocht de confrontatie met de Nederlanders.

Vier dagen lang trachten beide partijen elkaars linie te doorbreken. Al op de eerste dag troffen beide vlaggenschepen, de *Royal Charles* en de *Zeven Provinciën*, elkaar in een onbeslist duel. Diezelfde dag sneuvelen Sir William Berkeley, vice-admiraal van het Engelse *White Squadron*, en Cornelis Evertsen de oudere, de Zeeuwse luitenant-admiraal van het Nederlandse tweede eskader.

Op de tweede dag sneuvelen Abraham van der Hulst, vice-admiraal van het tweede eskader en Frederik Stachauwer, schout-bij-nacht van het derde eskader.

Op de derde dag arriveerde prins Rupert met zijn vloot nadat hij bericht had gekregen dat de vermeende Franse landing niet zou plaatsvinden. De Engelse vloot werd plotseling met twintig 'verse' schepen. Desondanks werd Sir George Ayscue, de admiraal van het *White Squadron*, met de meeste van zijn bemanningsleden gevangen genomen.

(Uit: Zeeuws Tijdschrift 2006/5-6)

Hij is tot op de dag van vandaag de enige Engelse admiraal die zich ooit in een zeeslag heeft moeten overgeven.

Op de vierde dag wist De Ruyter in een wanhopige, laatste, massale aanval de Engelsen te breken. Hierdoor kwam de Engelse achterhoede onder grote druk te liggen. De Engelse vloot, die grote verliezen en schade geleden had, kon de strijd niet voortzetten.

Ook de Nederlandse vloot was uitgeput maar had in een laatste offensief de overwinning weten te behalen. De overgebleven Engelse schepen profiteerden van een plotseling opkomende mist. De Ruyter meende dat God de Engelsen had willen straffen voor hun hoogmoed, maar niet willen vernietigen. In totaal verloren de Engelsen tien schepen en de Nederlanders vier.¹⁹

De Tweedaagse Zeeslag

De Engelsen slaagden er dankzij een grote financiële en logistieke krachtsinspanning in om, veel sneller dan de Staten-Generaal verwachtte, de vloot weer gereed te krijgen. Dit keer was wel bekend dat de Franse vloot nog in de haven van Lissabon lag, zodat er nu geen splitsing van de Engelse vloot plaatsvond. Ook in de Republiek waren de voorbereidingen intensief geweest.

Op 4 augustus 1666 troffen beide vloeten elkaar. Vrijwel direct raakte het tweede Nederlandse eskader gescheiden van de rest van de vloot en sneuvelde luitenant-admiraal Jan Evertsen, die zijn eerder gesneuvelde broer was opgevolgd. Vice-admiraal Ru-

¹⁹ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 156-159; Fox, *Four Days Battle*, 167-314; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 169-171; Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland* 167-176.

In het herdenkingsjaar 1907 heeft de toenmalige PTT voor het eerst postzegels uitgegeven waarop een andere persoon dan de regerende was afgebeeld

(Uit: Zeeuws Tijdschrift 2006/5-6)

In 1957 eerde de PTT De Ruyter wederom met postzegels. Hier is onder meer zijn beroemde vlaggenschip De Zeven Provinciën afgebeeld

(Uit: Zeeuws Tijdschrift 2006/5-6)

dolph Coenders van hetzelfde eskader trof hetzelfde lot.

De grotere vuurkracht van de Engelsen deed zich gelden. Zwaar gehavend trok de Nederlandse vloot zich terug naar de kust, terwijl alleen de achterhoede onder Cornelis Tromp nog doorvocht. De Ruyter kreeg een hoogoplopende ruzie met Tromp en hij verweet hem roekeloosheid en het

in de steek laten van de rest van de vloot.

De Ruyter had het verstandiger gevonden een grotere nederlaag en zwaardere schade te ontlopen. Het gebrek aan discipline van Tromp maakte De Ruyter woedend. Beide admirals legden hun klachten voor aan de Staten-Generaal. De rivaliteit lag politiek gevoelig omdat Tromp een

fervent aanhanger van Oranje was. Tromp werd daarom ontslagen.²⁰

Holmes's Bonfire

Op negentien augustus 1666 voerde Robert Holmes met een eskader een aanval uit op het eiland Terschelling. Albemarle had hem opdracht gegeven zo groot mogelijke schade toe te brengen aan de Nederlandse handel en scheepvaart. In Het Vlie lagen zo'n 150 koopvaarders te wachten die waarschuwingen in de wind geslagen hadden.

Holmes, van advies voorzien door de Nederlander Laurens Heemskerck, stuurde vijf branders op de dicht opeen gelegen schepen af en stak ze in de brand. Heemskerck was een kapitein op de Nederlandse vloot geweest maar was na de nederlaag bij Lowestoft overgelopen naar de vijand. Holmes maakte dankbaar gebruik van zijn diensten en naar

(Photographics, www.photographics.nl – collectie muZEEum)

²⁰ Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 161-163; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 170-172, Fox, *Four Days Battle*, 331-341.

schatting werd voor £ 1.000.000 aan schade aangericht. Dit leidde in Amsterdam tot relletjes.

De volgende dag ging Holmes met een aantal soldaten aan land op Terschelling. Hij liet het dorp West-Terschelling plunderen en stak de huizen in brand. Dit leidde in de Republiek tot grote verontwaardiging omdat het hier vreedzame, doopsgezinde vissers betrof. De grote brand die Londen trof werd daarom als 'goddelijke vergelding' gezien voor de 'zondige' actie van Holmes.²¹

Het opleggen van de vloot

In Engeland hadden de oorlog, de in 1665 uitgebroken pestepidemie en vooral de brand voor grote geldnood gezorgd. De regering was aangewezen op leningen maar die werden steeds duurder en schaarser. Zeelieden werden inmiddels met schuldverklaringen betaald in plaats van geld. Het animo om op de vloot te dienen zakte tot een dieptepunt en de overheid moest de 'press-gang' gebruiken om voldoende mannen te ronselen.

De oorlog was bijzonder impopulair geworden en de eerst zo oorlogszuchtige mercantilisten betreurden nu de neergang in de handel en de scheepvaart. De regering zette echter ook in 1667 de oorlog nog voort omdat politiek opportunisme nu geen officiële vredesbesprekingen toeliet. Via het Franse hof werden echter de eerste verkennende onderhandelingen geopend. Karel beval Jacobus daarom in het volgende oorlogsseizoen geen vloot uit te reden. Alle grote oorlogsschepen moesten in de dokken worden opgelegd. Slechts een klein eskader met lichtere schepen zou moeten proberen zoveel mogelijk de Nederlandse scheepvaart te hinderen.

21 Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 162-163; Jones, *Anglo-Dutch wars*, 172; Fox, *Four Days Battle*, 342; Scheffer, *Roemruchte jaren*, 138-141.

22 Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 165-176.

De Tocht naar Chatham, 1667 (Foto KLTZ Diekenhof; Collectie NIMH)

De Engelsen gaven hierdoor op zee het initiatief definitief uit handen en gaven de voorkeur aan het aanleggen van kustverdedigingen. In de Republiek maakte men dankbaar gebruik van de afwezigheid van de Engelse vloot om de handel weer op te pakken. Dit leidde tot een opleving van de economie.²²

De Tocht naar Chatham

Begin 1667 werden Engeland, de Republiek en Frankrijk het eens over de locatie van de vredesbesprekingen. Uiteindelijk was de keuze gevallen op het kasteel van Breda. In mei 1667 waren de onderhandelingen echter vastgelopen toen de Fransen de Spaanse Nederlanden binnenvielen. De Witt, die hier koste wat kost een einde aan wilde maken, zag zich genoodzaakt tot *coercive action*.

De Fransen en Engelsen hadden namelijk in het geheim besloten samen te werken aan de onderhandelings-tafel.

Lodewijk XIV zou een *carte blanche* krijgen in de Spaanse Nederlanden indien hij Engeland

hielp een gunstige vrede te verkrijgen. Om niet gechanteerd te worden, moest De Witt dus een oud plan van hem uit laten voeren.

In juni 1667 leidde De Ruyter de vloot over de Noordzee naar de monding van de Theems. Daar aangekomen riep hij een krijgsraad bijeen en lichtte het doel van de missie toe. Zeventien oorlogsschepen, vijf jachten en vier branders zeilden de rivier op om een zo groot mogelijke schade toe te brengen. De rest van de vloot sloot de monding af om een eventuele Engelse tegenaanval af te kunnen slaan.

Op twintig juni veroverden de Nederlanders Fort Sheerness. Bij deze actie kwam het korps mariniers, dat in 1665 was opgericht, voor het eerst in actie. De vestingwerken werden gesloopt en de aangetroffen masten, kanonnen en touwwerken meegenomen. Op de tweeëntwintigste brak Jan van Braekel de ketting die over de rivier gespannen was. De Nederlanders wisten een aantal vrijwel onverdedigde schepen buit te maken of te laten zinken.

Ook het trotse vlaggenschip de *Royal Charles* – hetzelfde schip waarmee Karel in 1660 naar Engeland was teruggekeerd – werd gekaapt. Op vierentwintig juni zeilde de vloot met de buitgemaakte schepen terug richting de Noordzee.

De humane kant van De Ruyter

Tijdens de Tocht naar Chatham toonde De Ruyter zich niet alleen als triomferend opperbevelhebber, maar ook als genadige beschermer van onschuldigen. Een aantal Nederlandse zeelieden was met sloepen op verkenning gegaan op zoek naar rijkdommen. Er was op bevel van de Staten-Generaal een uitdrukkelijk verbod uitgevaardigd op plunderen. Het doel van de tocht was niet om de Engelse

burgerij te schaden, maar vooral om Karel te dwingen vrede te sluiten. Alleen schepen en faciliteiten van de Engelse staat mochten daarom worden geschaad.

Toen zij in het dorpje Grain aankwamen, probeerden zij de kerkdeur van de twaalfde-eeuwse *St James Church* te rammen. Nederlandse officieren belemmerden dit en lieten de schuldi-

De gerepareerde kerkdeur van de St. James Church in Grain

(Foto: J. Harding, www.sheelanagig.org)

gen straffen. De Ruyter zelf, zo gaat in het dorp nog steeds het verhaal, liet zijn scheepstimmerman met Nederlands hout de deur repareren. Nog steeds vertoont de deur de tekenen van de toegebrachte schade en de reparatie.

De Vrede van Breda

In juli 1667 werd de Vrede van Breda getekend. Dit akkoord was een breekpunt in de Nederlands-Engelse relaties omdat het een einde maakte aan decennialange economische rivaliteit. Nieuw Nederland bleef in Engelse handen. Dit was voor Engeland de mogelijkheid een koloniale stapelmarkt te creëren voor Amerikaanse producten. Niet langer zouden de Nederlanders hun monopolie ondergraven.

De Engelsen gaven hun claims in Indonesië op. Niet langer werd de hegemonie van de VOC daar uitgedaagd. Eindelijk was er overeenstemming over de gehate Akte van Navigatie. Voortaan zou ook Duitsland als Nederlands achterland beschouwd worden en mochten Nederlandse schepen Duitse goederen naar Engeland brengen.

De Derde Nederlands-Engelse Oorlog (1672-1674) zou daarom niet meer om mercantilistische redenen gevoerd worden, maar nog slechts wegens machtspolitieke ontwikkelingen.

Literatuur

Voor de gebruikte literatuur verwijs ik naar de *Leeswijzer Michiel de Ruyter*, die bij dit nummer van *Militaire Spectator* is bijgevoegd. Tevens verwijs ik naar de volgende titels:

- Bruijn, J.R., *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de 17e en 18e eeuw*. Uitgeverij Balans, Amsterdam 1998.
- Fox, F.L., *A distant storm: the Four Days Battle of 1666*. Press of Sail Publications, Rotherfield 1996.
- Groenveld, S., 'Als by het huwelyck van man ende wyff. Puriteinse voorstellen voor een Nederlands-Engelse unie, 1642-1652' in: E.K. Grootes en J. den Haan, *Geschiedenis – godsdienst – letterkunde. Opstellen aangeboden aan S.B.J. Zilverberg* (Roden 1989).
- Groenveld, S., 'Stand en status. Lignes, Duvenoirdes en Wassenaers' in: H.M. Brokken (red.), *Heren van stand. Van Wassenaar 1200-2000. Twaalfhonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis*. Hollandse Historische Reeks, Den Haag 2000.
- Jones, J.R., *The Anglo-Dutch wars of the seventeenth century*. Longman, Londen en New York 1996.
- Krieken, G. van, *Kapers en kooplieden. De betrekkingen tussen Algiers en Nederland, 1604-1830*. Bataafse Leeuw, Amsterdam 1999.
- Oudendijk, J.K., *Johan de Witt en de zeemacht*. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1944.
- Vliet, A.P. van, *Vissers en kapers. De zeevisserij vanuit het Maasmondgebied en de Duinkerker kaper (ca. 1580-1648)*. Hollandse Historische Reeks, Den Haag 1994.

(Foto: Stichting De Ruyter, www.deruyter.org)

Conclusie

De Tweede Nederlands-Engelse Oorlog was een oorlog waarin de Republiek alleen maar kon verliezen. Engeland trachtte de economische wereldmacht over te nemen en de Republiek kon deze alleen maar verdedigen. Al tijdens de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog was opgemerkt dat Engeland een gouden berg aanviel,

terwijl de Republiek een ijzeren berg tegenover zich vond.

De rol van De Ruyter in de oorlog was van essentieel belang. Hij nam het opperbevelhebberschap over op een cruciaal moment en bevocht een belangrijke zege in de Vierdaagse Zeeslag. De Tocht naar Chatham is ingegaan als één van de grootste huzarenstukjes in de maritieme geschiedenis en is uitgebreid bestudeerd door alle belangrijke admiralen na hem.

Tijdens zijn opperbevelhebberschap wist De Ruyter altijd zijn menselijke kant te bewaren. Hij voelde zich verantwoordelijk voor zijn manschappen en ging, volgens zeventiende eeuwse maatstaven, opvallend humaan om met tegenstanders en non-combattanten. Zijn onvoorwaardelijke trouw aan de staat van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en het vermogen nederig te blijven bij alle behaalde successen maken dat zijn persoon en daden nog vierhonderd jaar na zijn geboorte bewondering blijven afdwingen.